

302.939

MÚZEUMI

EZERKILENC SZÁZHATVANKETTŐ · 2 · SZÁM

KÖZLEMÉNYEK

MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

EZERKILENC SZÁZHATVANKETTŐ · 2 · SZÁM

MŰZSEMI
KÖZLEMÉNYEK

Felelős kiadó: Vízzy Ottó
Készült a Muzeumok Rotaüzemében,
7.5 iv terjedelemben, 400 példányban
Felelős vezető: Dr. Dajbukát Gergely

T A R T A L O M :

old.

Pogány Ö. Gábor:	A Magyar Nemzeti Galéria helye a művészet-történelem távlati tudományos kutató tervében . . .	1
Törő Imre:	"Az ember származása és az őskor embere" kiállítás	5
Szentlélek Tihamér:	A győri Xantus János Múzeum új ki- állításai	9
Garai Tibor:	Néhány tapasztalat az "Ásványok és kőzetek világa" c. muzeumi kiállitásról.	15
Fodor Mihály:	A szolnok-megyei múzeumok tanácsi keze- lésbe vétele	32
Fülep Ferenc:	Beszámoló az ICOM hollandiai VI. konfe- renciájáról	35
A. E. Parr:	A múzeumok hivatása	37
Gerelyes Ede:	A bulgáriai munkásmozgalmi és forradalmi múzeumokról	45
Sz. Burger Alice:	Új építkezések és a régészeti feladatok	50
Komáromy József:	A miskolci múzeum új gyűjteménye: a legújabbkori dokumentációs adattár.	53
Gajzághó Aladár:	A nógrádmegyei munkásmozgalmi múzeum.	57

A címlapon lévő embléma Zsigmond-korabeli gyámkő a budai palotából.

A MÚZEUMI TERÜLET TÁJÉKOZTATÓJA

Kiadja:

a Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztálya által megbízott
Muzeumi Kabinet

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Gerelyes Ede, Korek József (felelős szerkesztő), Kovács István, Lakatos
László, Major Gyula, Radocsay Dénes, Szolnoky Lajos, Vízzy Ottó

A MAGYAR NEMZETI GALÉRIA HELYE A MŰVÉSZETTÖRTÉNELEM TÁV- LATI TUDOMÁNYOS KUTATÁSI TERVÉBEN

Az elmúlt másfél évszázad magyar képzőművészetének irodalma nagyterjedelműnek mondható. Több, mint hatvan esztendeje rendszeres és szer-
teágazó műtörténeti és kritikai tevékenység folyik hazánkban, s az öt éve meg-
jelent - eléggé balulsikerült - szakbibliográfia tanúsága szerint nemzeti művé-
szetünk multjának és közelmultjának ugyszólván minden problémakörére, pe-
riódusára, nevesebb mesterére kiterjedt. A rendszeres tudományos tenniva-
lók nagyjából mégis megoldatlanok. A mennyiségében terjedelmes szakiroda-
lom tudományos értéke nem nagy, jószerint szubjektív megnyilatkozásokból,
lirizáló szószaporitásból, pontatlan visszaemlékezésekből, baráti szolgálatok-
ból áll.

Talán egyetlen művészeti ág történelmében se érvényesült annyira a
kozmetopolita, l'art pour l'art-os, sznobisztikus szemlélet, mint a képzőművé-
szetében. A marxizmus-leninizmus tanításainak fényénél az elmúlt másfél év-
század magyar festészetének, szobrászatának, grafikájának történetét gyöke-
resen át kell értékelni, a hatalmas anyag arra vár, hogy a dialektikus és a
történelmi materializmus segítségével rendszerezék, teljessé tegyék, a tu-
dományos igazságnak megfelelően dolgozzák fel. Ha az irodalomtörténet tudomá-
nyában tért is hódított a legutóbbi évtizedekben a stiluskritikai, formaelem-
ző felfogás, költészetünk, szépprózánk eszmei-politikai vonásai, radikális
szellemű, plebejus, demokratikus, szocialista elemei mégse sikkadtak el.
Képzőművészeti hagyományaink illetően tulajdonságairól tulajdonképpen csak
a felszabadulás után szóltak néhányan műtörténészeink közül, de a szakmabe-
liek többsége még ma is tartózkodik százötven év tényeinek tudomásulvételé-
től.

Éppen ezért a műtörténelem távlati kutatási tervében első helyen kell
szerepelnie a materialista elmélet és dialektikus módszer alkalmazásának.
A nyugatról, elsősorban Franciaországból jövő hatás keresés helyére, illetve
kiegészítésére képzőművészetünk kifejlődésének sajátos nemzeti jellegzetes-
ségeit kell feltárnunk, azokat a valóságos feltételeket és körülményeket, ame-
lyek mellett festészetünk, szobrászatunk és grafikánk olyanná fejlődött, ami-
lyenné lett. Ez a szempont hangsúlyozni képes a műalkotások helyét a haladó
és reakciós erők harcában. Helyébe teszi képzőművészetünket a külföld legu-
jabbkori törekvéseinek, áramlatainak viszonylatában is. S így a képzőművé-
szetek történetének az elmúlt másfél évszázadra vonatkozó kutatási program-
jában nem választhatók el a hazai és külföldi (elsősorban a szomszédos bará-
ti országokban keletkezett) anyagot érintő tennivalók.

• 1. / Már a mostani ötéves tervidőszakban végére járhatunk annak a té-
makörnek, amelynek megoldására már több éve nemzetközi összefogás szer-
veződött, "A kelet- és középeurópai népek nemzeti művészetének kialakulása".
E probléma további tisztázására hívta össze a Magyar Tudományos Akadémia
1961. júniusára a nemzetközi műtörténészkonferenciát. Már az eddigi tudomá-
nyos eredmények is világossá teszik, hogy ha e tárgyban végére jutunk a kuta-

tásnak, akkor már alapvető szemléleti tisztázódás is megindulhat a szakmában. Hiszen a helyi adottságok figyelembevételével, a gazdasági-társadalmi meghatározók analizise indokolni fogja képzőművészetünk speciális fejlődéstörténeti jelenségeit, a magyar mesterek sajátos törekvéseit.

2. / Ha a művészetek ujkori történetét szerteágazó összefüggéseiben vizsgáljuk, elérkezünk akkor a második témakörhöz, melynek munkábevétel szintén halaszthatatlan s az elsőből szervesen következik, "A magyar képzőművészet nemzeti jellegzetességei". Sok érdekes részletkutatás kínálkozik arra vonatkozóan, hogy a modern irányzatok milyen formát öltöttek nálunk, s éppen a monarchikus Magyarország társadalmi berendezkedésének szélsőséges ellentmondásossága miatt. De azt is elemzés tárgyává kell tenni, hogy a párizsi kezdeményezések kelet- és közép-európai változatai mennyire váltak egymáshoz hasonlóvá és mennyiben tértek el az eredetiek-től?

3. / A feudális elmaradottságban vergődő Magyarországon és a szomszédos népeknél is a modern művészet nem sülyedhetett gépiesen az öncélúság mocsarába, mert az embertelen társadalmi viszonyokat az igazi tehetségek nem hagyhatták szó nélkül. Nem véletlen, hogy Európa keletén a kritikai realizmus szinte általános alkotó módszerré lett. S az se, hogy a munkásmozgalomnak mélyreható befolyása volt a művészetek alakulására. Sürgős feltárni várnak a műtörténészekre a "Magyar forradalmi képzőművészet" tárgykörében is. A századfordulótól az agrárproletariátus, a munkásosztály sorsa sokat foglalkoztatta a festőket, szobrászokat, grafikusokat, a nép érdekei egyre tudatosabban érvényesültek a művészi alkotómunkában. E komplexumban ragyogó fejezet vár a Magyar Tanácsköztársaság művészetének hiánytalan krónikájára, a két világháború között illegális pártmunkát végző képzőművészeink munkásságának történetére.

4. / A felsorolt három tárgykör "Képzőművészetünk a felszabadulás után" kutatásával kerekül egészé. Az előzmények tudományos konzekvenciája, a haladó hagyományok tanulsága a szocialista realizmus győzelmével nyer igazolást. Mert a műtörténeti multra vonatkozó kutatások célja - a művelt szocialista közvélemény felnevelésén túl - a mai művészek alkotótevékenységének megsegítése is. Képzőművészeink termése a felszabadulás óta mennyiségben és minőségben egyaránt olyan nagyarányúvá terebélyesedett, hogy már joggal beszélhetünk betakarítása kapcsán új műtörténeti korszakról. Történeti, esztétikai problémái megannyira közérdekűek, hogy rendbeszedésük, kidolgozásuk a műtörténészek legidősebb kötelessége.

E négy fő témához kapcsolandók a XIX. és XX. század egyetemes képzőművészetének bennünket érdeklő és nálunk is érdemben művelhető műtörténelmi feladatai. Bár a Magyar Nemzeti Galéria gyűjtési körébe csak nemzeti képzőművészetünk alkotásai tartoznak, a velük való tudományos foglalkozás nélkülözhetetlenné teszi a külföldön végbemenő fejlődés alapos tanulmányozását.

a. / A kelet- és közép-európai népek nemzeti művészetének kialakulása, nemzeti klasszikusaink viszonya az egyetemes áramlatokhoz.

- b. / A kritikai realizmus a szomszédos baráti országok képzőművészeti multjában.
- c. / A szocialista képzőművészet előzményei Európában.
- d. / A szocialista realizmus, a haladó művészet helye a világmai kulturájában.

1965-ig mind a hazai, mind az egyetemes témákkal kapcsolatos kutatómunkát meg kell kezdeni, az 1. / főtémát be is lehet fejezni. A részleteredmények publikálása már menetközben is igen kívánatos volna a Galéria Közleményein tul cikkgyűjtemények, monográfiák, forráskiadványok, bibliográfiák, muzeumi szakkatalógusok formájában. A nemzetközi munkamegosztás és együttműködés szellemében a szovjet, lengyel, csehszlovák, német, román, bulgár kollégákkal összefogva meg kellene inditanunk egy közös évkönyvet, valamiféle Revue d'histoire d'arts comparée-t, melyben oroszul, németül és a szerző anyanyelvén közlésre kerülnének a két vagy több ország kutatóterületét közvetlenül érintő tanulmányok.

A négy illetve nyolc főirányban folyó munkálatok előrehaladásával később, de talán még a hatvanas évek vége felé, mindenképpen a tizenöt éves terv keretei között meg kellene írni az új magyar képzőművészet öt-hét kötetes tudományos kézikönyvét, az egyetemes művészettörténet három ujkori kötetét, nyolc-tíz kötetre terjedően a magyar képzőművészek lexikonát, s talán mindezekelőtt a magyar műtörténelmi szótárt. Mind e feladatok elvégzésében a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténészeire rengeteg tennivaló hárul.

A magyar művészettörténet távlati tudományos kutatási terve csak tökéletes szervezettség mellett valósítható meg. Gondoskodni kell szakintézményeink fejlesztéséről, munkaképes káderek neveléséről. Mindezekért a Galéria tervteljesítésére csak a rokonintézményekkel szoros együttműködésben számíthatunk, illetve csak úgy, hogy ha a műtörténelemmel foglalkozó többi gyűjtemények, intézetek munkáját is áthatja a közös cél szolgálata, a pártos tudomány művelésének szándéka.

I. Mihamarább életre kellene hívni a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténelmi Kutató Intézetét. Elmélyült tudományos munka, az egész szakma fejlődésének ütemet diktáló marxista-leninista példamutatás nélkül messzetekintő terveink csak nehezen realizálhatók.

II. A Magyar Nemzeti Galéria az elkövetkezendő öt esztendő végén a Budavári Palotába kerül. Új elhelyezése fejlesztését is lehetővé teszi, gyűjteményeinek gazdagságához hozzá kellene nőttetni tudományos apparátusát. A volt Királyi Palota dunai szárnyának kialakítása nemzeti képtár céljaira egyuttal napirendre tüzi a régi magyar anyagnak a Szépművészeti Muzeumból a Galériába való kerülését. A Galéria történészei a képek és szobrok kezelése, muzeumi feldolgozása mellett különösen a források, levelek, feljegyzések, vázlatkönyvek rendezésével, szakkatalógusok készítésével, a restaurálás korszerű feltételeinek biztosításával járulhatnak hozzá a tudományág felvirágzásához. A mai művészek alkotásainak gyűjtése a Galériát kulcshelyzetbe hozza egész képzőművészeti kulturánk terjesztése szempontjából. A vidéki

képtárak (Debrecen, Szeged, Hódmezővásárhely, Szolnok, Pécs, Székesfehérvár, Baja, Szombathely, Eger, Esztergom stb.) szakmai irányításával a Galériának még országos tudományszervező szerepet is be kell töltenie.

III. A Szépművészeti Muzeyumnak páratlan lehetőségei vannak a jelenkori egyetemes, főként szocialista képzőművészettel való foglalkozásra. Hazánkban változatos kiállítási menetrendre kerül sor szinte évadról-évadra a külföldi művészek terméséből. Ez a kiállítási program módot ad gyűjtésre, a baráti országok képzőművészetének megismerésére, de cserelátogatások, kiadványcserék révén az alaposabb szakmai tájékozódás megszerzésére, a szocialista realizmus egyetemes fejlődésének történelmi, elméleti vizsgálatára, a haladó művészet közös ügyének hathatós szolgálatára.

IV. Az Iparművészeti Muzeyum munkája is érinti a Galéria műtörténe szeinek kutatóterületeit. A magyar képzőművészet bármelyik korszakával is foglalkozzék egy tudós, az egykoru iparművészeti emlékanyaggal ugyan csak tisztában kell lennie. Századunk irányzatait, a szocialista művészeti kultúra célkitűzéseit és eredményeit a korizlés szerteágazó jelenségeinek felmérésével lehet helytállóan meghatározni, értékelni. Hazánk mai művelődési viszonyai között a képzőművészet szakembereinek együtt kell dolgozniok az iparművészet specialistáival.

V. Az egyetemi művészettörténeti tanszék a fiatal káderek előkészítésén tul hasznos kutatómunkát is végezhet kellő megerősítése mellett. A távlati tervidőszakban el kellene érni, hogy a budapesti tudományegyetemen kívül a szegedi és a debreceni egyetemen is alakuljanak művészettörténeti tanszékek, ott is induljon meg a műtörténe szképzés s a felsőoktatás mellett az intenziv tudományos kutatás.

A Magyar Nemzeti Galéria csak egyike a művészettörténeti kutatásokat folytató intézményeknek, működése nem tervezhető, nem vizsgálható csupán tudományágunk együttesében. Mint ahogy végső fokon munkájának értékét az fogja megszabni, mit tett szocialista kulturánk felvirágoztatásáért általában, részt vett-e a közműveltség terjesztésében, hatott-e tömegeink öntudatára, az uj erkölcsi normák kialakulására?

Pogány Ö. Gábor

"AZ EMBER SZÁRMAZÁSA ÉS AZ ŐSKOR EMBERE" KIÁLLÍTÁS

megnyitásán Dr. Törő Imre akadémikus,
a Budapesti Orvostudományi Egyetem rektorának beszéde.

A biológiai tudományok, amelyek az élet és így az ember problémáival foglalkoznak, az embertan keretében feltették azt a kérdést, hogy honnan jöttünk, mi a helyzetünk az élő világban és merre, hova haladunk. - E kérdések mai napig foglalkoztatják értelmileg és érzelmileg is az embereket s éppen ezért nagy jelentőséggel bírnak. Emeli e kérdések jelentőségét, hogy a velük való szembenállás sarkalatos része világnézetünknek, melyen áll vagy bukik helyes vagy helytelen természettudományos szemléletünk is. - A tudományos ismeretterjesztés anyagának nagyfontosságú része azoknak az ismereteknek a propagálása, amelyeket e témáról eddig a tudomány felhalmozott. - Az embertan hosszú harc után foglalt csak helyet a biológiában, eleinte nem volt természettudomány, hanem inkább a filozofiának volt egy része. Az istenek bölcsessége, mikor a Delphi templomra azt írta: ismerd meg magadat, sokkal inkább az ember lelki és morális természetének megismerésére célzott és nem az ember azon tulajdonságaira, melyet a mai antropológia tárgyal. - Az ember létezésének problémája szabad prédája volt vallásos elképzeléseknek és metafizikai spekulációknak, melyeknek centrumában az a felfogás állt, hogy az Ember a teremtés végcélja és utolsó kreatúrája és minden más teremtménytől különbözik. A kopernikusi tan volt az első, amely ki kezdte ezt a hitet, melyet az emberre vonatkozólag a darwini tanítások tökéletesítettek arra a konklúzióra jutva, hogy az ember beletartozik az élő világba, azzal együtt fejlődve alakult ki s az állatvilághoz tartozik. - Az összehasonlító természettudományok töménytelen adatai bizonyították ezt. - Ezek a kutatások vitték át az antropológiát a származástan, a természettudomány területére, ahol az összehasonlító természettudományok eredményeként az evolutio tana bontakozott ki.

Ez a tan tökéletes győzelmet aratott s nem csak általános kulturtörténeti jelentőséget nyert, de egyik alapja lett a materialista világnézetnek is. - Ez az élővilág egységét hangsúlyozza, rámutatva arra, hogy a ma élő lények egy fokozatos fejlődés eredményeképpen jöttek létre a környezet-változással járó kölcsönhatás következtében.

A darwini bizonyítékokhoz ma már számos immunológiai, biokémiai, cytológiai, genetikai adat járul rámutatva az ember multjára, közvetlen elődeire, amelyek a fokozatos kialakulást bizonyítják, de ugyancsak számos adatot nyújt a hormonológia és az élőlények adaptációjának tana is.

A származástan legtöbb tételét elfogadja ma már minden haladó tudós, vita csak azon a tételen van, mely a szerzett tulajdonságok öröklését érinti. E kérdés valóban nehezen experimentálható, különösen gerinceseken, s a pozitív bizonyítékok nagy része e tekintetben a mikrobiális genetikában található. - A szervezet kettős faktor hatása alatt áll, az egyik a konzervatizmusra való törekvés, a másik a környezet hatása alatt az adekvát változást

indítja el. A két tényező egyensúlyingadozása vezet a maradandó vagy változó formákhoz, a szervezet, a sejtek, szövetek differenciálódásához és eredményezi, hogy ennek az egyensúlyozó játéknak mindenkorai lehetősége létrehozza a természetes kiválasztódást.

Bár általánosan elfogadott az ember származásának kérdése, mégsem veszt fontosságából az, hogy amikor a tudományok terjesztésével világnézetet akarunk nyújtani, minél meggyőzőbb formában adjuk azt elő. - A tudományos ismeretterjesztés leghatásosabb formája a kiállítás, mely a szemem keresztül élményszerűen nyújt adatokat. - A kiállítás költségesebb, fáradságosabb, de sikeresebb ismeretterjesztési forma, mint az előadás, vagy az egyszerű írásos forma. Ez adja meg minden kiállítás lényegét. - Az ember származásának kérdése, mint téma nagyon alkalmas a kiállításra, mert számos felszínre került objektum erősíti meg a szemlélőben az ember származásának materialista magyarázatát, s adja meg az evolúciós tan realitását. - Bár az evolúciós tan a természetfilozofia alapjaként fejlődött ki, amikor a biológiában a kísérletezés, tehát a természet befolyásolásának a gondolata merült fel, a származástan területén is megváltozott a szemlélet. A kutatók nemcsak az egyén fejlődésében a kísérletes embriológiába, hanem a phylogenesisben a fajfejlődésbe is igyekeztek bevinni az experimentális biológia szemléletét. - Hiszen akkor vált véglegesen az evolúciós gondolat a biológiáé, amikor a kísérletes biológia tényei is igazolták az élővilág egységének gondolatát.

Ma már nemcsak az összehasonlító anatómia, hanem a kísérletes histológia, embriológia, élettan, de a biokémia és cytogenetika, cytológia legtöbb tétele is igazolja, ha közvetve is, a származástan tételeit. Az élő szervezeteket felépítő sejtek alapjában egyező szubmikroszkópos szerkezete mindennél szebben mutatja az élővilág egységét. - Az élő protoplazma, a sejt-mag, a különböző sejtorganellumok minden élő sejtben azonos morfológiai-kémiai szerkezetet mutatnak. - Ma már nincs más elmélet, melyet tudományos alapon szembe lehetne állítani a fejlődés gondolatával. A fokozatos lassu fejlődés, amely évezredek alatt folyik le, természetesen nem engedi meg a közvetlen kísérletezést. Ez volt a magyarázata, hogy a meggyőzés nem rendelkezett gyors hatásu fegyverekkel.

Az örökléstani kutatások napjainkban lettek laboratóriumi eszközöknek hozzáférhetőek, de máris olyan mechanizmus kezd feltárulni előttünk, mely még mélyebben mutatja az élő világ egységét s az evolúciós szemlélet diadalát.

A kiállítás célja tehát magának az embernek származását megismertetni, s azt, hogy az egységesen kialakult emberek kifejlődésük során már az emberi jellegek tulajdonában, hogyan változtak és e változatok hogyan vezettek a ma is élő emberfajta kialakulására.

A bevezető rész áttekintést ad az élet fejlődéstörténetéről, kiemelve azokat a korszakokat, amelyek az ember kifejlődésére vezettek.

A második tárló röviden összefoglalja az állatvilág fejlődésének leg-

fejlettebb stádiumára, a főemlősökre vonatkozó mai ismereteinket. Megmutatja a mai főemlősöket, azok harmadkori elődeit és fejlődésük vonalát. Bemutatja a főemlősök legfelsőbb fokán álló emberszabásu majmokat, s a tárló végén mindazokat a jellegeket, amelyek a főemlősi sorból kiemelkedő ember kialakulására vezettek. Rámutat, hogy az ember, felegyenesedése folytán két lábra állásával változott emberré, mivel az új testhelyzete tette lehetővé agya növekedését, kezének a testtartás alól való felszabadulását s így a munka végzését. Ugyancsak ez a tárló mutatja azt is, hogy a testi átalakulás során az ember fogazata az állati fogazattal szemben mennyire változott, mert nagy szemfogai védelmi jellegüket elvesztették.

E tárló után következő törzsfá mutatja mai ismereteink szerint a főemlősök kifejlődésének, az emberfélék (Hominidák) kialakulásának vonalát és közös származási kapcsolatukat.

E bevezető rész után a kiállítás főként az ember származásának a mai tudományos nézetek szerinti ősembertani bizonyítékait veszi sorra. Legelőször bemutatja az első Emberféle (Hominida), a Dél-Afrikában élt Australopithecusok, vagyis afrikai déli majmok leleteit, s kiemeli, hogy ezek két lábon jártak, fogazatuk már emberi volt, s hogy ők voltak, akik már kavicsból eszközt készítettek, mikor annak hegyet és élet pattintottak. Külön mutatjuk be, hogy a Hominidák eme stádiumán hogyan, milyen mozdulatokkal készült az eszköz, s az agykéreg egyes centrumaiban ezeknek végrehajtására hányféle kapcsolatnak kellett kialakulnia.

A következő tárlók sorra veszik az ember fejlődésének stádiumait. Látjuk, az Archanthropus lelőhelyeit, fontosabb leleteit, sőt az ásatások képeit. A leletek és rekonstrukciók feltűnően mutatják, hogy ebben a stádiumban az egyes leletek milyen mértékben egyeztek. Ugyanakkor bemutatják az Archanthropusok fejlettebb eszközeit és azok használati módját. Milyen más komplikáltabb mozdulatok kellettek az ilyen eszközök készítéséhez! Kis dioráma már a tüzzel főző, vagy sütő Archanthropus fejlettebb életét szemlélteti. A nagyszámú Paleanthropus lelet néhány tipikus képviselőjét, azok földrajzi elhelyeződését, fejlettebb eszközeit, s azok elkészítéséhez szükséges agyi kapcsolatok már bonyolultabb mivoltát és életképét ábrázolják. Rámutatnak arra, hogy a társadalmi fejlődés eme fokán alakult ki a tagolt beszéd, mivel az ősembernek ekkor már volt közölnivalója és az az életben szükségessé vált. Rámutat arra is, hogy a Paleanthropus (ősemberi) stádiumon az emberiség túlzottan specializált klasszikus és kevésbé elkülönült ázsiai csoportra válik el.

A Neanthropusok (Homo sapiens) a jégkor vége felé találhatók először és már váltakozó formában-, amelyeket homlokagyanak fejlettsége, finomabb keze, sokkal változatosabb eszközei, sőt művészi maradványai (sziklarajzok, festmények, szobrok) jellemeznek. Ezek egyik-másika maga szépségében látható. Kiemelődik az is, hogy ez az emberstádium hogyan népesíti be a jégkorszak elmúltával az egész világ területét, s hogyan tagozódik a négy főfajtára: negrid, europid, mongolid és ausztralizidra, amelyek közös őstől származtak és később változtak új környezeti feltételeikben külső másodlagos fontosságú jellegeik változásával eltérő emberfajttá.

Ezt a folyamatot mutatja az emberfajták elhelyeződését mutató térképen a főfajtáknak az egységes ősemberi típusból való kialakulását vázlatosan szemléltető forgó képsorozat.

E terem utolsó tárlója bizonyítja azt, hogy az emberiség fajilag egységes, a különböző fajták keveredései nem alacsonyrendűek, épek, egészségesek, szellemi képességeik egyenrangúak. Hiszen az egyes fajták népi és kulturalkötésai is igazolják azok egyenlő magas értékét.

E terem legfőbb hazai vonatkozású értéke az eredetiben kiállított páratlan bükkhegységi Paleanthropus lelet.

Második teremben az őskor embere látható az egyes korok leletein. Bemutatja az egyes korszakok embertani tulajdonságait az ujkőkori rézkori, bronzkori, vaskori fontosabb embertani leleteket, ezek elterjedését, az akkori népesség hazánkba való betelepülésének irányait, az akkori idők népességi, halandósági viszonyait, sőt az akkori kornak egy-két kóros maradványát, amely az őskori ember társadalmi és egészségügyi viszonyaiba enged bepillantást.

Végül a kiállítás feleletet ad arra is, hogy az itt bemutatott kérdésekre hogyan és milyen módszerekkel tud ma az embertan megfelelni.

Fontos ez a kiállítás nemcsak azért, mert természettudományos igazságok ismertetésén keresztül ennek megfelelő helyes világszemléletet igyekszik nyújtani, de rávezeti a gondolkozó nézőt az ember helyes értékelésére és rávezet mindenkit a felsőbbrendű és alvőbbrendű fajták megkülönböztetésének alapjában kirívó helytelenségére. - A fajelméletnek nem tudományos, hanem fasiszta, imperialista szándéku alapja van, éppen ezért emberiségellenes. - Minden eszköz, mely az igazságot megismerteti a szocialista embernevelés eszköze, a békés jövő, az alkotás elősegítésének eszköze. - Ezt a célt szolgálja ez a kiállítás is. - Köszönet mindazoknak, akik fáradoztak ennek megszervezésében, kiállításában s azoknak, akik biztosították az ehhez szükséges feltételeket.

A GYŐRI XANTUS JÁNOS MUZEUM UJ KIÁLLÍTÁSAI

1962. június hó 9-én nyilottak meg újból a győri muzeum kapui a nagyközönség számára. A Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulat ezzel egyidőben tartott tudományos ülészaka hangsúlyozta ennek az eseménynek a jelentőségét. A magyar muzeológia kialakulásában Győrnek jelentős szerepe volt. Régebbi gyűjteményeinek alapjait Rómer Flóris és Lovas Elemér vetették meg, kik a magyar régészeti tudomány legnagyobbjai közé tartoznak. Rómer Flóris cikkei és küzdelmes törekvései a győri muzeumi gyűjtemény meg-alapításáért, a magyar muzeológiával foglalkozók számára ma is a legizgalmasabb olvasmányok közé tartoznak.

A műemléki környezet általában igen alkalmas keret a történeti kor-szakok bemutatására. A muzeumépület Győr egyik legjelentősebb palotája, mely a XVIII. században reprezentatívan kialakított Széchenyi téren jelentős szerepet játszik. A műemléki környezet súlyos és kötelező hatással van egy-egy kiállítás kellő színvonalu bemutatására. Külföldi példákból (Itália, Csehország, Lengyelország stb.) jól ismerjük, milyen lehetőségeket nyújt egy értékes muzeumépület az új kiállítások környezetének kialakításához. Ravenna muzeuma enyhe rózsaszín kerengős udvarával, a veronai Scaliger vár, a moszkvai Kreml, a leningrádi Eremitage, a krakkói Wavel és a prágai Hrad-zsin épületeinek muzeumi felhasználásával Európa legszebb környezetei szolgálhatnak erre példa és tanulságként. Nem az emlékek sokasága és azoknak rendkívüli értéke az egyetlen eszköz, mellyel a történelmi bemutatásokat kísé-
sérni lehet, lényegesebb a történelmi hangulat felkeltése, a korok keretét nyújtó összhang megteremtése. Bár a felhozott példák a győri muzeum kör-nyezetéhez képest ragyogóak, azonban alapélményben hasonlóak, mert hazai emlékeink felhasználásánál legfeljebb méretekben lehetünk szerényebbek, de semmi esetre sem izlésbeligényességben. A barokk épület külseje és a mu-zeumudvar kavicsal borított felülete, valamint a szegélyező értékes épület-részek izléses kialakítása, teljes üvegablakos árkádsora biztosan kivívják a belföldi és külföldi látogatók elismerését. Különösen fontos ez oly pontján az országnak mint Győr, ahol a Bécs felől beáramló idegenforgalom első alkalom-mal áll meg és kapja az alapvető benyomásokat.

Az épületadta keretet szerencsésen használták ki a kiállítások színvo-nalának emelésére is, és talán még egy muzeumi kiállítást ismertető cikk ke-
retében sem felesleges megemlékezni arról a nagy rendről és izléses helyre-
állító munkáról, melyet a muzeum dolgozói munkahelyeiken, dolgozószobáik-
ban és raktáraikban végeztek.

Kiállításrendezésünk a felszabadulás óta jelentős eredményeket ért el. Csak az utóbbi években is, ötletekben és kivitelezésben alapvető kezde-ményezéseket láthattunk. A fejlődési sornak jelentős állomása a győri kiál-lítás is. Az 1950-53 évek között rendezett és nagy fejlődést jelentő vidéki ki-
állítások sora azonos alapokból, hasonló rendezési elvekből és megoldásokból
indult ki. Így, kiállításaink országszerte sablonos külsejüvé váltak. E tapasztalatok leszűrése után nyugodtan állapíthatjuk meg, hogy az utóbbi 6 év a ko-rábbi megoldásokkal szemben gyökeres változást, fejlődést jelentett. Nem

volt sablonszerű a kiállítások szervezése, a helyi szakembereket mind nagyobb mértékben sikerült bevonni a munkába, és mind több vidéki bemutatás a helyi anyagok ismertetését szolgálta. Szeged, Veszprém, Gyöngyös, Debrecen, Mosonmagyaróvár új kiállításai egymástól nemcsak anyagban, hanem a kivitelezés módjában is eltérnek. A tihanyi kiállítás nem sokkal Szeged régészeti kiállításának elkészülte után nyitotta meg kapuit és mégis önálló megoldásokat tükröz mindkét bemutatás. Természetesen az új utak, új kérdések felmerülése új kritikai álláspontok kialakulásához vezetett. Amikor a győri kiállítás ismertetése során megjegyzéseimet megteszem, ezeket inkább vitaindító kritikai kezdeményezésnek képzelem el, már csak azért is, mert a jövőben újabb kiállításaink megrendezésénél szakmai és esztétikai haladást csak az hozhat, ha a felvetődő kérdéseket minél több oldalról, minél többen megvilágítják. Néhány problémára szeretnék még a részletes ismertetés előtt is kitérni.

A színek alkalmazása, környezetünk színessége, színlátásmódunk alakulása a művészetek minden ágában éppen korunkban forradalmi előrehaladáson megy keresztül. Ez alól a kiállításrendezés sem vonhatja ki magát, sőt egyenesen elő kell segítenie e szemlélet további helyes muzeumi kialakítását. Az utóbbi évek tapasztalatai szerint - és itt külföldi példákra (Róma, etruszk kiállítás stb.) is gondolok - a kiállítások színessége a muzeumi anyagok kiemelését és a történeti fejlődés közérthetőségét segíti elő. Nem lehet öncélú, de esztétikai hatásával sokat javít és emel. A győri kiállítások e tekintetben nem mutatnak teljesen egységes képet. Szinte kiállításrészekenként mérhetjük le az egyes megoldási módozatok helyességét, vagy helytelenségét. A 18. századi műemléki belső terek jellegzetes bolthajtásaikkal nagy értéket képviselnek. Ezek bekapcsolása az esztétikai hatások közé kötelezőnek mondható. A kiállítási tér kifestését illetően Győrben szerencsésebbek a folyosórészek és a természettudományi kiállítási termek, mint a történeti anyagot bemutató emeleti teremsorozat. A tihanyi kiállítás rendezésekor is az elé a kérdés elé kerültünk, vajjon színekkel megmászítsuk-e a XVIII. századi bolthajtásos teremsorok hangulatát, vagy pedig a színeket másutt alkalmazva (tárló háttér, felirati szövegek alapjai, stb.) érintetlen szépségében hagyjuk érvényesülni. Ott az utóbbi elvek mellett döntöttünk és a győri kiállítás történeti termeinek kifestése után az akkor kialakult véleményt igazolva látom. Különösen a régészeti termek erős oldalfal-színei, valamint mennyezeti és bolthajtásos részeinek színesre festése nem engedik érvényesülni az épület belső tereinek építészeti szépségét. A bolthajtások festése már önmagában is kétes eredményekre vezetett, hiszen a színekkel történő kiemelés az épületek külső felületein legtöbbször a diszítő elemek funkcionális szerepét hangsúlyozza. Mivel Győrött a bolthajtásokról, féloszlopok illetőleg pilaszter-részek nem futnak le, indokolatlan lebegésben érezzük a mennyezetek világosabb felületeit. Az egyszerű fehér meszelés vagy legfeljebb enyhe színezés megnyugtatóbb hatással lenne. Ugyanakkor jobban kiemelődnének ez esetben a tablók, tárlóhátterek és feliratok elütti erősségű színelületei.

Az installáció általában modern elképzeléseket követ, azonos nagyságú tárlókból építi fel az anyagot bemutató falakat és felületeket. Néhány méret mint alapelem végigvonul a kiállításon, legszerencsésebbek azok a termek, (avarkori fal stb.) amelyeknél ezekből az elemekből összefüggő sorokat variált a rendező. A további kiállításoknál törekedni kell majd a hason-

ló irányelvek minél erősebb érvényesítésére. A városépítész, a belsőtér-építész, ezeket a módszereket más sorozatosan alkalmazza. Mai fejlődésünk felfogásának alapvetően megfelel. Nem tuldiszítésre, a tárlók egyedi profiltagozására van szükség, hanem a nagyobbvonalu tömbkialakításokra.

A sejtszerű felépítés elvéből indul ki a rómaikori terem középső vitrinsora. Mint alapelv ez igen helyes, de a szélső vitrineknél tekintettel kellett volna lenni a nagy faburkolatu felsületek feloldására vagy azzal, hogy ezen a tematikával összefüggő ábrázolást alkalmaznak, vagy azzal, hogy a két határoló falat üvegfelületté alakítják át. A vitrinek oldallapjainak súlyosságát e vitrinsoron belül enyhítik azok az oldaltablók, amelyekre értékes anyagot szereltek fel. Így ötletesen megnagyobbodik a rakodási tér is, és még dominánssabbá válik a történeti anyag, melynek csak érvényesítő kerete az installáció.

A kiállításon belül a nem szaklátogató számára esetleg unalmassá váló hangulatokat igen szerencsésen oldja fel az, hogy az egyes kiállításrészek más-más berendezési megoldást követnek. Installáció építésben legkulturáltabbak és ötletesebbek a régészeti termek, de kiemelhetjük a céhládák közepelhelyezését is, melyeknél a tervező nem félt attól, hogy nem teljesen funkcionális állapotban mutatja be őket, hanem az esztétika kedvéért szabaddabb megoldásokat követett. Ugy érzem, ez nem formalizmus, hanem a kiállítás értékét emelő izléses megoldás. Az installáció modern hangulatából egy kissé kiütkeznek a keretes tablók, mert ezek súlyosak, és kevés ötletet tartalmaznak.

A természettudományi kiállítás-rész, a már több mint egy évtizedes gyakorlatnak megfelelően, igen izlésesen mutatja be a növény- és állatpreparátumokat, annak ellenére, hogy az anyag nem elsősorban esztétikai jellegű, mint a régészeti vagy várostörténeti részek anyaga.

A vitrinek formakialakítása szerencsés. Fa-, fém- és üvegyanyagok együttes alkalmazása nehéz feladatokat ró a vitrintervezőkre. Érzésem szerint Győrben e feladatokat jól megoldották. Ennek ellenére, úgy látom, hogy a jövőben vitrineink kialakításánál csak a fémet és az üveget kell együttesen alkalmazni, mert ez a megoldás könnyedebb, és inkább szolgálja az anyag teljes érvényesülésének elvét. Örvendetes, hogy az utóbbi időben a fémprofilok alkalmazása mindjobban általánossá válik és lassan technikailag nem jelent majd nagyobb problémát - és gazdasági megerőltetést sem - egy-egy fémvitrin elkészíttetése. Kissé zavaróan hat a szekrény-élprofilok ezüstös alumínium csillogása mellett a lábak kevésbé finom festése. Ötletes megoldás viszont az állítható csavaros lábszerkezet, mert ezzel ellensúlyozhatjuk az igen gyakori padozat-egyenetlenségeket.

A kiállítás első három terme Győr környékének történetét az őskortól a honfoglalás koráig mutatja be. Az alacsony boltíves helyiségek nagyobb kiemelő tablók alkalmazását nem tették lehetővé, az összefoglaló szövegeknek kisebb méretű felületekre kellett visszaszorulniuk. Az adott környezetben ez volt az egyetlen lehető megoldás. Itt nem hiányoljuk a nehezen kezelhető súlyos beépítéseket igénylő elektromos megvilágító szerkezeteket. Egyszerű-

ség, világosság és áttekinthetőség még akkor is javára van egy kiállításnak, ha egy kissé a technikai lehetőségek háttérbe szorításával jár.

Az 1. sz. őskori teremben a közepén elhelyezett nagyalakú urnák jó hatást keltenek. A rendezők nem küszködtek mesterséges rekonstrukciókkal, mint ahogy azt más kiállításokon látni lehet. Ezek sokszor csak a bemutatás áttekinthetőségét és az anyag szépségét zavarják. Az egyes vitrinek szerelése általában sablonosnak mondható. Az edények zsufolását, különösen a bronzkori részben, csak akkor érezzük indokoltnak, ha siregyütteshez tartoznak; így az 5. tárlóban. A leletek funkcionális bemutatására is néhol módot találtak, így a kelta-kori kézvédő pajzsdísz, valamint az összehajlított kard szemléltetően mutatja használatukat is.

A régészeti kiállításon általában végigvonul az a kissé érthetetlen megoldás, hogy tartalmi elemektől függetlenül, helyenként a belső magyarázó feliratok alapjainak színe egyforma, máshol pedig ettől eltér.

Már itt hangsúlyozni kell, hogy a kiállítások esztétikai hatását igen emelke a grafikai feliratok, melyeknek ritmikájukkal, színeikkel és betűformáikkal művészi hatást kell elérniök. Sajnos a győri kiállítás feliratai nem sokat érvényesítenek ezekből a követelményekből.

A 2. sz. római teremről és annak vitrinmegoldásairól már szoltam. Itt a részletek kialakításánál sok ötletét valósították meg. A felfüggesztett urna, a lábakon álló edények, a plexilappal lefedett kőurna, benne a csontokat magábafooglaló üveg urna elhelyezése, bemutatása igen ötletes. Bár az ásatási anyagok sirszerinti bemutatása az átlaglátogató számára sokszor unalmas, mégis nehéz elszakadni attól az elgondolástól, hogy a kiállítás oktató jellegű és nemcsak az átlaglátogatóhoz, hanem a szakembernek is szól. Külföldi nagy muzeumok megoldásai, pl. Moszkvában, Rómában vagy Firenzében, az anyag sirszerinti bemutatásával, esetleg azoknak ritmikus elhelyezésével, még akkor is szépek és főleg lenyűgözőek, ha az átlaglátogató számára talán kissé unalmasak. Kevés lelhelymeghatározást találunk és ugyancsak kevés az utalás a leletek használati idejére, pedig a nem szakember érdeklődők és az idegenforgalmi látogatók legtöbbször erre kíváncsiak.

Az utóbbi évtizedben a kiállításrendezések a körforgalom sokszor már sablonossá váló bűvöletébe estek. A győri kiállítás népvándorlaskori terme is példázza, hogy kisebb termék esetében nem kell félni a csarnokos megoldástól. A magyar honfoglaláskor tárlójában a csontleleteket izlésesen helyezték el, a kulturált beállítás arra figyelmeztet, hogy minden egyes darabnál a végső beforgatásoknál és elhelyezéseknél minél több szempontra kell figyelemmel lenni, mert egy kis tárgy elhelyezésének kulturáltsága természetesen a vitrin egész tartalmával összhangban, alapkövetelménye egy jó kiállításnak.

Csak sajnálhatjuk, hogy az avar tárlókon belül a másszinű feliratos táblák nem jelentenek az anyaggal kapcsolatos lényegbevágó eltéréseket.

A frank korszak leletek bemutató tárlórészben a Gudbárd kehely kör-

vonalai tévedésbe ejtik a szemlélőt, mert keresi azokat a leletrészeket, amelyekből egy hasonló kehely összeállítható. Mivel hangulatfelkeltésre korabeli idegen anyag körvonalait nem használják fel egységesen az összes koroknál és tárlóknál, itt is inkább el kellett volna hagyni.

Kissé széteső és más kiállításrészek egységességéhez képest gyengébb megoldásokat mutat a "Győr a középkorban" című, a 4. és 5. kiállítási terem betöltő kiállításrész. A fakeretben elhelyezett képek nem érzékeltetik Lébény, Pannonhalma emlékeinek esztétikai nagyszerűségét. A táblák, mint ahogy már az előzőkben jelöltük, igen nehezek, nem illenek bele a kiállítás finom esztétikai hangulatába.

Az 5. terem megoldása a kvalitásosabb. Az 1594-ben kitűzött rézkakas, átalakított formájában is a súlyos végvári harcok levegőjét tükrözi. Mögötte Győr képe tulságosan betölti a boltívek által határolt félkörű falmezőt, vonalai nem tükrözik e korszak metszetekből ismert ábrázolásainak finomságát. A fegyverek, szakállas puskák, kardok elhelyezése igen szerencsés.

A következő termék Győr történetének tárgyi emlékeit a XVII. századtól napjainkig mutatják be. Rendezésében igen sok az ötlet, széles anyagmenyiséget mutat be a fegyvereken, céhemlékeken, emlékérmeken keresztül.

A 6. teremben a nemzeti függetlenségi harcok emlékei jól kiemelten hívják fel a figyelmet nemzetünk nehéz történeti eseményeire, és több évszázados küzdelmeire. A könyvművészeti és könyvnyomtatási emlékek Győr XVII-XVIII. századi magas műveltségére utalnak. Napoleon felhívása és a napoleoni háborúk idejének emlékei alapvető élményeket adnak a kiállításokat lezáró nagy diszterem hangulatának felidézéséhez.

A reformkor, az iparosítás emlékei és az 1848-49 évi függetlenségi harcok maradványai a Bécshez oly közel eső magyar város küzdelmeiről beszélnek. Az orvostörténeti emlékek külön értékes darabjai a kiállítás-résznek.

Külön szót érdemel a győri muzeum kiállítás-sorának utolsó történeti terme. Dus anyaggal szemlélteti a kapitalizmus kifejlődésének időszakát, a gyárak kialakulását, a gyári munkásság megjelenését, mely szükségszerűen vezet az első világháború végén a helyi direktórium megalakításához. Súlyos két évtized, 1944-45 bombázásainak és belső pusztításainak átvészélése után indult meg a győrmegyei szocialista kultúra kialakulása. E kor küzdelmeit szemléltetik a földosztásról szóló rendelkezések és a szocializmus létesítményeinek bemutatása.

A 8. terem, valamint a mellette futó folyosó a Hanság élővilágát mutatja be. Berendezéséről már szoltam. Itt talán még meg kellene említeni a nagyobb dioráma alkalmazásának kérdését. Kétségtelen, hogy az analitikus részletességgel készített diorámák már nem mindenben felelnek meg mai nézeteinknek. A látogató számára magyarázó kiemeléseket alkalmaz a mai kiállításrendezés és ezt nehéz megvalósítani dioráma keretében. A győri dioráma fejlődés a régebbi dioráma-berendezkedésekkel szemben, mert nem annyira zsufolt, mint amazok, és enyhébb színeivel levegősebb és áttekinthe-

több képet nyújt. Meg kell találni a diorámák kialakításánál is az új módszereket. Teljes elhagyásuk nem célszerű, hiszen élő képeskönyvek ezek, melyek minden feliratnál beszédesebben ismertetik a terület növény- és állatvilágát.

A Kis-Alföld szocialista mezőgazdasága c. kiállítás zárja le a természettudományi és egyben az összefüggő tematikájú helyi ismereti kiállítás-sorozatot. A mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Akadémia, a Fertődi Növénytermesztési és Növénynevelési Kutatóintézet és a sopronhorpácsi Növénynevelési és Növénytermesztési Kutatóintézet munkáját bemutató anyag azokról a megváltozott feltételekről és módszerekről beszél, melyek révén tudatos tervszerűséggel alakítják ki országunkban a szocialista mezőgazdaságot.

A muzeumépület főtraktusában enteriőr kiállítás gyönyörködteti a látogatókat. A Czirákiak dénesfai kastélyából származó szobaberendezéshez sem stílusban, sem nivóban nem illik a feliratos tábla. Inicialé és formális záródisz alkalmazása mai magyarázó szövegen még barokk-kori anyagon sem lehetséges. A kettős historizálás végzetes megoldásait idézi fel. A mai modern embertől szemléletben teljesen távol áll.

Méltó hangulattal zárja a győri muzeum kiállítás-sorát a nagy díszterem 1740-ben épített belső tere. Kevés vidéki városunk dicsekedhet ilyen becses történeti értékű belső térrel, mert a második világháború végéig tartó súlyos pusztítások elsősorban belső épületeinket és berendezéseinket pusztították el.

A győri muzeum dolgozóinak és a kiállítás rendezésében közreműködőknek jó munkáját dicséri a kapuit újból megnyitó muzeum.

Szentlélek Tihamér

NÉHÁNY TAPASZTALAT AZ "ÁSVÁNYOK ÉS KÖZETEK VILÁGA"

C. MUZEUMI KIÁLLÍTÁSRÓL

Belép az egyik látogató a kápráztató terembe; néhány pillanatig tétováz, majd elindul a szemébe ötlő szélső vitrin felé. A másik határozott léptekkel nyit be és tétovázás nélkül lép a tárlóhoz. Kérdés, melyikhez? A tervezett menetirány szerint, a körforgalomra berendezett teremnek az ajtótól balra eső első számú vitrinjéhez-e, vagy a jobbkéz felé elhelyezett utolsóhoz?

A Természettudományi Múzeum "Ásványok és kőzetek világa" c. muzeumi kiállításán megfigyelhető, hogy a látogatóknak a fele jobboldalon, a másik fele baloldalon keresi a sorrend kezdetét. Magatartásukból ítélve lehetséges, hogy utóbbiak között több a gyakorlott kiállításlátogató, mint a másik oldalon. A jobboldalra tévedteknek csak egy töredéke döbben rá, hogy helytelen irányba indult el és fordul vissza a bevezető szöveghez; nagyobb része egy ideig az utolsó tárló környékén nézelődik és rövidesen a következő teremben találja magát.

Gazdag, nagy ez a kiállítás. Órák kellenének ahhoz, hogy a látogató mindent megnézzon, elolvasson. Nézzük meg, hogy a megnyitás utáni első napokban 188 kiállításlátogató mennyi időt töltött az "ásványok és kőzetek világában"?

	1/4	1/2	1	1 1/2	2	Összesen
	óra százalékos megoszlás					
Férfi	16.3	33.7	33.7	6.1	10.2	100.-
Nő	9.8	46.4	24.3	4.8	14.7	100.-
Diák	16.2	46.8	26.8	-	10.2	100.-
Összesen :	14.9	39.9	29.9	4.2	11.1	100.-

Ez a néhány adat utal arra, hogy a látogatóknak közel hatod része negyedóránál rövidebb, 40 százaléka pedig félóránál rövidebb idő alatt végigjárja a kiállítási termeket.

Ha különválasztjuk a vasárnap és hétköznap mért időtartamokat, - érthetően - a vasárnapi látogatóknál még nagyobb sietséget tapasztalunk:

	hétköznap					vasárnap				
	1/4	1/2	1	1 1/2	2	1/4	1/2	1	1 1/2	2
óra százalékos megoszlás										
Férfi	13.2	24.5	37.8	7.5	17.-	20.-	44.5	28.9	4.4	2.2
Nő	4.5	41.-	31.9	-	22.6	15.7	52.5	15.7	10.5	5.6
Diák	11.1	44.5	16.7	-	27.7	19.4	48.5	32.1	-	-
Össz.:	10.7	32.3	32.3	4.3	20.4	18.9	47.4	27.4	4.2	2.1

Bennünket persze a kiállításon eltöltött időn kívül más is érdekel. Például néhány adat a látogatók személyéről és a kiállítás hatásáról. Hogy ezeket megtudjuk, közvéleménykutatást szerveztünk kérdőívek alkalmazásával, melyeket a kiállítás első hetében 442 látogató töltött ki; ebből 193 férfi, 98 nő és 151 diák.

I.

A kérdésekre adott válaszokból a következők állapíthatók meg a látogatók személyével kapcsolatban:

1. A látogatók életkora:

	-18	18-25	25-35	35-45	45-55	55-60	60-	Nem válaszolt
	százalékos megoszlás							
Férfi	3.5	12.-	28.-	24.-	12.4	5.6	14.5	-
Nő	6.1	13.2	27.6	28.7	7.2	2.-	6.1	9.1
Diák	83.-	13.1	0.6	-	-	-	-	3.3
Összesen:	31.1	12.7	18.5	16.9	7.-	2.9	7.7	3.2

A látogatók zöme tehát a fiatalabb korosztályokhoz tartozik, az idősebb korosztályok részvétele fokozatosan csökken. Ezek normális arányok. A 60 éven felüliek magas százaléka nyugdíjasaink aktivitását, kulturális érdeklődését jelzi.

2. Milyen sűrűn jár muzeumba?

	Gyakran	Ritkán	Most először	Nem választott	Összesen
százalékos megoszlás					
Férfi	38.3	55.-	4.1	2.6	100.-
Nő	27.5	40.8	13.3	18.4	100.-
Diák	55.6	34.4	4.6	5.4	100.-
Összesen:	41.9	44.8	6.3	7.-	100.-

Szubjektív megállapítás, hogy valaki gyakori vagy ritka muzeumlátogatónak nyilvánítja magát, tehát a két meghatározás számadatait fenntartással kell fogadnunk. Fel kell viszont figyelni arra, hogy a női látogatók 13 százaléka most volt először muzeumban.

3. A látogató foglalkozása?

Egyetemi végzettségű				
	műszaki	pedagógus	egyéb	egy. hallg.
százalékos megoszlás				
Férfi	7.2	12.4	11.3	-
Nő	1.1	14.3	1.1	-
Diák	-	-	-	14.6
Összesen	3.4	8.6	5.2	4.9

Nem egyetemi végzettségű							
	fizikai	műszaki	tisztv.	htb.	egyéb	nem választott	összesen
százalékos megoszlás							
Férfi	27.6	15.-	13.-	-	13.5	-	100.-
Nő	14.3	3.-	17.3	17.3	17.3	14.3	100.-
Diák	-	-	-	-	85.4	-	100.-
Összesen	15.3	7.2	9.5	3.8	38.9	3.2	100.-

Nem jelentéktelen a fizikai dolgozók arányszáma, bár megmutatja, hogy - a lakosság összetételét véve alapul - a muzeumi kiállítások vonzerejének fokozásával növelni kell a fizikai dolgozók részvételét.

4. Honnan értesült ennek a kiállításnak a megnyitásáról?

	sajtó- ból	rádió- ból	TV- ból	plakát- ról	isme- rőstől	egyéb mó- don	többsé- le hír- közlő eszk. révén	nem vála- szolt	Össze- sen:
százalékos megoszlás									
Férfi	26.-	9.3	7.8	5.7	11.9	19.7	12.4	7.2	100.-
Nő	11.2	13.3	13.3	-	15.3	18.3	5.2	23.4	100.-
Diák	8.7	9.5	13.3	9.9	20.4	22.4	13.2	2.6	100.-
Összesen:	16.7	10.2	11.3	5.7	15.6	20.2	11.1	9.2	100.-

Ugy látszik, a hírközlő eszközök között a férfiaknál a sajtóé a palma, szerepét nőknél a kevesebb időt igénylő rádió és tv tölti be. A muzeumban először járt 28 főnél - 7 tisztviselő, 6 diák, 5 fizikai, 4 egészségügyi dolgozó, 2 mérnök, 1 pedagógus, 3 egyéb - említést érdemel, hogy 9-nél "egyéb" körülmény (érdeemes volna ezeket megismerni!), sajtó csak kettőnél, rádió 7-nél, tv 3-nál és ismerős 1-nél hívta fel a figyelmet erre a kiállításra.

5. Milyen szerepe van a látogató foglalkozásának, érdeklődési körének az ásvány és kőzettani kiállítás megtekintésében?

	hivatásból foglalkozik a témakörrel	kedvtelésből	nem	Nem vá- laszolt	Összesen
százalékos megoszlás					
Férfi	8.8	28.5	51.8	10.9	100.-
Nő	4.1	26.5	37.8	31.6	100.-
Diák	12.-	34.5	40.3	13.2	100.-
Összesen	8.8	30.-	44.9	16.3	100.-

Az arányszámok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a "kedvtelésből foglalkozik" és a "nem foglalkozik" közötti határvonalat a látogató az előbbi javára vonja meg magában. A "hivatásból foglalkozók" arányszámának jelentőségét akkor tudnánk lemérni, ha más kiállítások hasonló adatait is ismernők. Feltételezhető ugyanis, hogy a látogatók nagy részét nem a meghatározott témakör vonzotta a különböző kiállításokat bemutató Nemzeti Múzeum épületébe; még azokat sem mind, akiknek látogatási szándékát az újonnan megnyitott kiállítás visszhangja érlelte meg.

Hogy tetszett a kiállítás?

Ezt kérdezik egymástól a látogatók. Általában erre kíváncsiak azok is, akik kiállítást rendeznek.

Hadd válaszoljon az ide tartozó kérdésekre is a 442 látogató:

1. Mi a véleménye a kiállítás kivitelezéséről?

	Férfi	Nő	Diák	Összesen
elsőrendű	45	29	48	122
korszerű	21	2	14	37
ujszerű, szemléletes	12	8	16	36
izléses, szépen csoportosított	18	6	4	28
kifogástalan, tanulságos	15	9	3	27
jó	14	2	10	26
érthető	14	3	5	22
szemléltető	8	4	8	20
nagszerű, ötletes, hatásos, művészi	8	3	5	16

alapos, szakszerű összesen 5; jó a világítás, az elhelyezések 3; jók az anyag-szerkezetek ábrái 3; jó az ércek megvilágítása 2; kissé egyhangu 2; kissé zsufolt 2; jó a pontvilágítás 2; egy-egy látogató a következő válaszokat adta: túl modern; szemléltető a mezőkre osztás és színezésük; jó az automaták alkalmazása; az ásványtani rendszer, a kőzetek áttekinthetők, egy-egy vitrin zsufolt; több csiszolatot, mikroszkopikus metszetet; nem elég közérthető; iskolák részére megtekintését kötelezővé kellene tenni; a termék modern kiképzése emeli az összhatást; hasznos, hogy idegen országok kőzeteit is bemutatják; jók a szemléltető táblák; közepes; akorábbi kiállítás fölött áll.

Összesen válaszolt 170 férfi, 70 nő, 125 diák, nem válaszolt 77 fő.

Röviden szólva, felső- és tuzófoku jelzőben nincs hiány. A kiállítás kedvező benyomást keltett a látogatókban. Alig találunk bíráló megjegyzést.

2. Az ásványok és kőzetek muzeumi kiállításának melyik részét tartja érdekesnek, figyelemreméltónak?

	Férfi	Nő	Diák	Összesen
minden	78	34	19	131
I. terem	10	2	14	26
meteorok	12	1	13	26
lumineszcencia	8	2	14	24

kőzetan rendszerezése	6	2	10	18
kristályszerk. felépítése	8	2	6	16
ametiszt kristályok	5	4	5	14
atomszerkezet	2	3	8	13
szemléltető eszközök	5	-	5	10

itakolumit hajlása összesen 9; III. terem 9; ásványok szerkezete 8; ásványok + kristályok 8; mikroszkóp képek 8; periódusos rendszer 7; szilikátok 7; megvilágítás 7; ábrák 6; arany, kristályok, gyöngyöroszsi kőréteg 6; magyarázat, rajz, kép összhangja 6; magmás, üledékes kőzetek 4; foszfát, szulfát, oxid 4; ásványok, IV. oszt. 4; II. terem 4; márvány 3; kőzetek átalakulása 3; magyarországi kőzetek ism. 3; logikai sorrend, didaktikai felépítés 3; cseppkövek 3; ásványok keletkezésének bemutatása 3; kráterek 3; kőzetek ultraibolya sugárrá alakulása 3; oxidok, hidroxidok, gyöngyöroszsi ólom 3; I. és II. terem 2; ultraviolett tárló, kristálytömb 2; terem közepén elhelyezett tárgyak 2; rádióaktivitás 2; kőzetek, melyek az építészetben felhasználhatók lennének 2; szimmetria 2; karbonátos kőzetek 2; egy-egy látogató a következő válaszokat adta: rácsszerű tipusok; ásványok fizikai tulajdonságainak bemutatása; szibériai malachit; opál; drágakövek; feliratok; aragonit; az ellenforradalom pusztításának feltüntetése; antimon; cink; ultraibolya sugárzás; műanyagra helyezés; mágnes kőzet; ásványlelőhelyek feltüntetése; svájci kvarckristály; a kőzetek elhelyezése és a csiszolatok szembeállítása terméskövekkel; régi kiváló geológusok megbecslése; kőzetkutatók tablói; fluoreszkáló ásványok; modellek.

Összesen válaszolt 442 fő.

A válaszok 45 %-a annyira általános, hogy nem ad választ a kérdésre (minden; I. terem; szemléltető eszközök; megvilágítás; ábrák; kiállított tárgyak; magyarázat, rajz, kép összhangja; II. terem; logikai sorrend, didaktikai felépítés; I. és II. terem; feliratok; műanyagra helyezés).

3. Mit kifogásol a kiállításon?

	Férfi	Nő	Diák	Összesen
ventillátor hiánya	11	5	6	22
világítás kedvezőbb lehetne	13	-	4	17
kevés a jó magyarázat	12	1	3	16
sok előismeretet kíván	5	4	4	13

az atomszerkezetnél a hidrogén és a hélium képaláírását kicserélni összesen 8; kevés a pihenő 3; közismert dolgokat is magyaráz 3; a termeket külön kell körbejárni 3; túl sok az anyaga 2; kis méretű 2; egyes ásványok kémiai összetételének hiánya 2; a kiállított tárgyak zsufoltak, minden darab alá a nevét kiírni 2; a fémek, az elemek egyéni sajátosságainak hiánya 2; ásványokat keletkezés sorrendjében kiállítani 2; magyar bányák lelőhelyeinek ásványairól kivilágított képet 2. Huszonketten a kiállítással

kapcsolatos különböző apró hibát észrevételeznek, tizenkilencen különböző általános jellegű megjegyzést tesznek (pl. kevés a kép) és nyolcan általános észrevételt a muzeummal kapcsolatban (pl. 19 óráig tartson nyitva a muzeum). Összesen 148-an (33.4 %) válaszoltak.

A két első technikai vonatkozású kérdés mögött szembeötlik a harmadik és negyedik, amelyek közérthető magyarázatot hiányolnak. Ha figyelembe vesszük a kiállított tárgytól külön helyezett számos hosszú bevezető szöveget a tárlókban, ugyanakkor a szűkszavú tárgyfeliratot a tárgyak mellett, nyilvánvaló a két kifogásolt körülmény összefüggése. A hidrogén és a hélium atomszerkezet feliratának kicserélése jogos igény, mely a kiállítás első napján volt tapasztalható és két felirat téves elhelyezésére utal.

4. Mit tart korszerűnek a kiállításon?

	Férfi	Nő	Diák	Összesen
bemutató, elhelyezés, kivétel	27	6	16	49
világítás	18	6	21	45
minden	16	10	13	39
magyarázat, szemléltető eszk.	20	4	13	37
fluoreszkáló anyagok bemutatása	8	-	10	18
összeállítás, rendszerezés	1	7	4	12
mikroszkóp képek	2	1	7	10
atomszerkezetek	6	-	4	10

rugalmasság bemutatása összesen 6; automaták 6; kristályrácsok ábrázolása 5; kőzetek 5; jól kiválogatott tárgy, műanyag célszerű felhasználása 3; áttekinthető 3; az ásványok rendszere 2; nem zsufolt 2; az ásványok kristályszerkezetét bemutató rajzok 2; sok fénykép, áttekinthetőség 2; periódusos rendszer 2; a tárlók rendszere, beosztása 2; ultraibolya sugárzás 2; középső terem 2; filmtájékoztató 2; csiszolatok 2; egy-egy látogató a következő válaszokat adta: ásványok emelik a kiállítás színvonalát; a Föld szerkezetének értékelése és bemutatása modern; véleménykérés; bányák bemutatása fényképekkel; olajfurás; a törvényszerűségek helyes bemutatása; grafikonok, táblázatok; összetétel, keletkezés feltüntetése; pihenőhely; kőzet-csiszolatok ábrái; világszinten tudományosan összeállított; elemek ismertetése; bányászatban legújabb technika alkalmazása; nem minden; modern eszközök alkalmazása; kutatókról való megemlékezés; ásványok fizikai tulajdonságainak bemutatása; anyagok átalakulása; jelen és múlt összhangja.

Összesen válaszolt 287 látogató (64 %).

A szűkebben meghatározott kérdést már kevesebben válaszolták meg, különösen csökkent a nőlátogatók válaszáinak számaránya. Az is megállapítható, hogy a legtöbb elismerést az esztétikai hatások váltották ki (az első két kérdés, jórészt a harmadik is). Viszont a magyarázó, szemléltető eszközök méltatása a negyedik és tizedik helyre szorult. Általában a termé-

szeti jelenségek bemutatási módja (lumineszcencia, atomszerkezet, mikroszkópikus felvételek) a nőknél kisebb, a diákoknál nagyobb érdeklődést keltett fel.

5. Mit tart korszerűtlennek a kiállításon?

Szellőzetlenség összesen 14; sok a magyarázó szöveg 2; nem hirdetik eléggé 2; egy-egy látogató a következő válaszokat adta: ásványosztály rendszere; fényképfelvételek; túl zsufolt; iránytáblák hiányoznak; sok a fluorit kristály; nem tudja a figyelmet eléggé lekötni; vitrines megoldás hátsó tükörfal nélkül; különböző ásványok kiállítási helyzete; üvegburák helyett műanyag burákat; atommag és a körülötte "keringő" elektron modell; feliratok több nyelven való alkalmazása; elektromosság felhasználása; a tartalom megértése érdekében; az ásványok és ércek lelőhelyeit jelezni, milyen környezet, mélység; modern opál mennyezet bura; minden; egyes fényképek nem a legsikerültebbek; kevés a toll, külföldiek nem tudják a kérdőíveket kitölteni.

Összesen 35 fő (7.9 %) válaszolt.

Tehát a szűkebben meghatározott felszólításra még kisebb a kifogások száma.

6. Egészeiben hasznosnak, tanulságosnak tartja-e a kiállítást?

	Igen	Közepesnek	Nem	Nem válaszolt	Összesen
százalékos megoszlás					
Férfi	98. -	0.5	-	1.5	100. -
Nő	82.7	3. -	-	14.3	100. -
Diák	91.4	4. -	1.3	3.3	100. -
Összesen:	92.2	2.3	0.5	5. -	100. -

Ez az a táblázat, amely alkalmas arra, hogy elégedetté tegye a kiállítás rendezőit.

III. .

Kérdés, elég ok-e a megelégedettségre, hogy a látogató kedvezően nyilatkozik a kiállítás esztétikai értékéről? Elértük-e célunkat ezzel? Vajjon mennyire növelte a kiállítás a látogató tájékozottságát, ismereteit? Az ismeretterjesztő muzeumi kiállításnak ugyanis ehhez a főkérdéséhez is szolgáltatnak adatot a részkérdésekre nyert válaszok:

1. A kiállítás kivitelezése elősegítette-e a tartalom megértését?

	Igen	Nem	Részben	Nem válaszolt	Összesen
százalékos megoszlás					
Férfi	93. -	2.5	1. -	3.5	100. -
Nő	76.5	4.1	-	19.4	100. -
Diák	83.4	2.6	-	14. -	100. -
Összesen:	86. -	3. -	0.4	10.6	100. -

A látogatók 3 százaléka nemmel válaszolt a kérdésre. Amikor csak azt kérdeztük, hogy általában hasznosnak tartja-e a kiállítást, hatszor kevesebb nemleges választ kaptunk (II/6.). Az egyik látogató a kérdőíven, amelyen csak igen és nem között lehetett választani, áthuzta a nyomtatott szöveget és azt írta: "Bizonyos mértékig igen. Ha nem tanultam volna, nem érteném meg." Három más látogató hasonlóan válaszolt.

2. Nyujtott-e a kiállítás újabb ismeretet?

	Igen	Nem	Nem válaszolt	Összesen	Igazolatlan igen
százalékos megoszlás					
Férfi	90.6	2.6	6.8	100. -	41. -
Nő	87.8	1. -	11.2	100. -	40.8
Diák	90.7	2. -	7.3	100. -	27.1
Összesen:	90. -	2. -	8. -	100. -	36.2

A 90 % igenlő válasznak értékét csökkenti az a körülmény, hogy a látogatók több mint egyharmada (36.2 %) nem tudott konkrét választ adni, s mindössze 53.8 % válaszolt a következő kérdésre.

3. Mit ismert meg, tanult ezen a kiállításon?

	Férfi	Nő	Diák	Összesen
közetek eredete, tulajdonsága	17	7	11	35
törvényszerűség	11	10	13	34
elmélet a gyakorlatban	10	1	22	33
ásványok sokfélesége	11	2	13	26
adatok	6	4	11	21
term. tud. geológiai ism.	7	3	4	14
közetek átalakulása	7	-	6	13

kristályképződés, kristályszerkezet összesen 9; ásványok csoportosítása 7; meteorit, kristályszerűség 8; ásványok esztétikai szépsége 5; ásványok belső szerkezete 5; Mendelejev periódusos rendszere 4; rendszertan 4; term. tudományokkal mindenkinek többet kellene foglalkozni 4; ásványok lelőhelye, összetétele, ultraibolya sugár felhasználása 3; ásványok és kőzetek kémiai felépítése 3; ásványok és kőzetek előfordulása különböző országokban 3; szimmetria 2; kőzetek előfordulása hazánkban 2; milyen a Föld 2; márványt nyers formában 2; kémiai ismeretek bővítése 2; egy-egy látogató a következő válaszokat adta; a Gellért-hegy dolomit; milyen hatalmas tudomány a kémia; agyag-fillit-csillámpala-gneisz kialakulása; szulfitek országos elterjedési helyei; aragonit, epidot; államunk ereje, mellyel újjávarázsolt a kiállítás; a magma megszilárdulásának utja; egészében hasznos; berill; az alapok megismerése; a kő hajlása; bányászatot ismertető adatok; az anyagok fluoreszkálása; a magyar bányászat és ásványkutatás kiváló alakjai; a fémek előfordulása a természetben; féldrágakövek; romániai kőzetek; a Föld belső rétegeinek új magyarázata; ércek.

Összesen 260 fő (58 %) válaszolt.

A válaszok fele határozatlan, semmitmondó (törvényszerűség, elmélet a gyakorlatban, ásványok sokfélesége, adatok, term. tud., geológiai ismeretek, kémiai ism. bőv. egészében hasznos, alapok megismerése). A fennmaradó 130 válasz (30 %) konkrét.

IV.

Aligha lehet valakit meggyőzni arról, hogy a 30 % hűen fejezi ki azoknak az arányát, akik tanultak valamit a kiállításon. Bizonyára egyesek úgy találják majd, hogy számuk nagyobb, hisz nem tudni, mit irt volna a kérdőívre az a 182 látogató, aki nem válaszolt a kérdésre. Mások úgy vélhetik, hogy a 130 konkrét válasz sem bizonyít sokat, mert nyilván számosan csak hirtelen odafirkántottak valamit a kérdőívre, akár olyasmit, amit már eddig is tudtak, vagy olyasmit, amit most sem tudnak, csak az elnevezése maradt az emlékezetükben rövid ideig. Egy bizonyos, ha többet akarunk megtudni, más, közvetlenebb módon kell megközelítenünk a kérdést.

Ennek érdekében újabb kérdőívet szerkesztettünk, amely nem bizza a látogatóra, melyik tárgyról vagy törvényszerűségről nyilatkozzék, hanem konkrét kérdést tesz fel egyes tárggyal, vagy törvényszerűséggel kapcsolatban, hogy megállapítsuk, mit tud róla a látogató.

Hat olyan kérdést kívántunk megfogalmazni, melyek nem szorítkoznak a témakör részletére, hanem szélesebb területét ölelik fel. Feltételezve, hogy sokan nem tudják azokat megválaszolni, 10 könnyű kérdést is felsoroltunk a kérdőíven, közöttük olyanokat is, amelyet általában a kiállítás-tól függetlenül is mindenki ismer. Ezzel az volt a célunk, hogy a látogatót mentesítsük attól a kellemetlen érzéstől, hogy nem tud válaszolni a kérdések többségére. A 107 kérdőíven nyert válaszok összegezése (39 tanuló, 14 tisztviselő, 12 szakmunkás, 10 pedagógus, 6 egyetemi hallgató, 4 technikus, 3 háztartásbeli, 2 egészségügyi dolgozó, 2 munkás, 2 kereskedelmi alkalmazott, 2 nyugdíjas, 1 mérnök, 1 jogász, 1 zenész és 8 egyéb foglalkozású véleménye) - tanulságosnak bizonyult:

1. Miből áll a kőzet?

	ásványokból	helytelenül válaszolt	nem válaszolt
pedagógus	6	1	
egyetemi hallgató	4	-	
tanuló	22	1	
tisztviselő	6	-	
mérnök	1	-	
technikus	2	-	
szakmunkás	1	2	
munkás	2	-	
háztartásbeli	1	-	
nyugdíjas	1	-	
könyvtáros	1	-	
egyéb	2	-	
kereskedelmi alk.	1	1	
zenész	-	1	
Összesen:	50	6	51

A négy egyetemi hallgató helyesen, a 12 szakmunkás egy kivételével helytelenül vagy egyáltalán nem válaszolt. A többi foglalkozási ágak arányosan oszlanak meg.

2. Milyen tulajdonság alapján csoportosítják a kristályokat rendszerekbe?

	szimmetria	mértani idomok	kristályrács	vegyi összetétel, stb.	nem válaszolt
a l a p j á n					
tanuló	9	5	5	1	
pedagógus	2	3	1	2	
tisztviselő	1	4	1	2	
mérnök	1	-	-	-	
nyomdász	1	-	-	-	
technikus	1	-	1	-	
háztartásbeli	1	-	-	-	

egyetemi hallg.	-	4	1	-
zenész	-	1	-	-
egyéb	-	1	-	2
egészségügyi d.	-	-	1	1
Összesen:	16	18	10	8
				55.

A kérdést szakemberek szorgalmazására iktattuk be, akik azzal biztatták bennünket, hogy egész kiállítási termet töltenek be a kristályok és a terem negyedrésében. módszeresen fejtik ki a szimmetria jelentőségét a kristályoknál. A kérdőíveknél viszont szembeötlő, hogy 12 szakmunkás és 2 munkás közül mindössze egy válaszolt a kérdésre.

3. Változatlanok, vagy változók a kristályok?

	igen	nem	nem válaszolt
tanuló	17	4	
pedagógus	7	2	
szakmunkás	5	-	
egyetemi hallgató	4	1	
tisztviselő	6	2	
mérnök	1	-	
egészségügyi dolg.	2	-	
technikus	3	-	
nyugdíjas	1	-	
zenész	1	-	
egyéb	4	1	
háztartásbeli	-	1	
Összesen:	51	11	45

4. A gránit kristály-e, ásvány-e, vagy kőzet?

	kőzet	ásvány	kristály	nem válaszolt
tanuló	26	2	3	8
munkás	-	-	1	1
tisztviselő	9	-	1	4
szakmunkás	6	1	-	5

pedagógus	8	-	2	-
egyetemi hallg.	5	-	1	-
technikus	2	1	-	1
jogász	-	-	-	1
háztartásbeli	2	-	-	1
egyéb	2	-	-	6
nyugdíjas	1	-	-	1
egészségügyi dolg.	2	-	-	-
kereskedelmi alk.	2	-	-	-
mérnök	-	-	-	1
zenész	-	-	-	1
Összesen:	65	4	8	30

5. Vegyi összetételük alapján az ásványok hány osztályba sorolhatók?

	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	Nem vá- laszolt
mérnök	-	-	-	-	-	-	-	1	
tanuló	-	-	-	1	-	1	4	7	
egy. hallg.	-	2	2	.	.	.	.	.	
tisztv.	-	-	-	-	-	-	-	3	
pedagógus	-	-	-	1	2	-	3	1	
zenész	-	-	-	-	-	-	-	1	
egyéb	1	-	-	-	-	-	-	1	
technikus	-	-	-	-	-	-	1	3	
szakm.	-	-	-	-	-	-	1	1	
eü. dolg.	-	-	-	-	1	-	-	-	
Összesen	1	2	2	2	3	1	9	18	69

A kiállításon a legnagyobb termet az ásványok töltik ki, a rendszer-
tan minden osztálya - az osztály elnevezését feltüntető - külön vitrinben
nyert elhelyezést.

6. Milyen módját ismeri a kőzet keletkezésének?

	a három mód közül egyet tüntettek fel	a három mód közül kettőt tüntettek fel	magmás üledékes átalakult	nem vála- szolt
egyetemi h. tanuló	1	1	1	
tisztviselő	2	11	8	
köszörüs	2	1	4	
lakatos	1	-	-	
lakatos	-	1	-	
műszerész	-	1	-	
pedagógus	2	4	3	
nyugdíjas	1	-	-	
eü. dolg.	1	-	-	
mérnök	-	-	1	
technikus	-	1	2	
munkás	-	1	-	
egyéb	-	2	-	
zenész	-	1	-	
összesen	10	24	19	54

A kiállítás harmadik termében vannak a kőzetek, keletkezésük módja szerint csoportosítva, három részre osztva a termet.

A helyesen válaszoló 19 látogató kivétel nélkül iskolázott ember, vagy most jár iskolába, 4 hivatásból kifolyólag, 8 kedvtelésből a témakörrel foglalkozik; 9 szakmunkás egyáltalán nem válaszolt.

7. Hogyan nevezik a hajlitható kőzetet?

	helyesen válaszolt	helytelenül válaszolt	nem vála- szolt
tisztviselő	3		
egyetemi hallgató	4		
tanuló	12		
pedagógus	1		
technikus	1		
mérnök	1		

háztartásbeli	1		
egyéb	2		
Összesen:	25	4	78

Az itakolumit az ásványtani terem sztárja. Mozgathatóságát bemutató szerkezettel van kiállítva a terem közepén. Nyilvánvalóan ennek köszönhető, hogy ismeretlen egzotikus hangzásu, apró betűvel kiírt nevét is 25-en megjegyezték.

8. Mi a meteorit?

Nem tudta megválaszolni 35 fő:

tanuló	13
egy. hallg.	2
nyugdíjas	1
egyéb	6
tisztv.	4
munkás	2
szakmunkás	4
pedagógus	2
jogász	1

E néhány számadat nem dicséri a 13 tanuló, 2 tanár (!), 2 egyetemi hallgató és az 1 jogász tájékozottságát.

9. Milyen kristály a "Nagyapó"?

	kvarc	ametiszt	kalcit	gránit
egyetemi hallgató	3	-	1	-
zenész	1	-	-	-
nyugdíjas	1	-	-	-
egészségügyi dolg.	1	-	-	-
könyvtáros	1	-	-	-
tisztviselő	7	-	-	1
technikus	2	1	-	-
pedagógus	6	1	-	-
szakmunkás	3	1	-	-
tanuló	16	-	1	-

egyéb	2	-	-	-
kereskedelmi alk.	-	-	-	1
Összesen:	43	3	2	2

Nem válaszolt 57 fő.

A 133 kilós hatalmas kvarc kristály az ásványtár egyik sztárja. A sajtó, rádió, televízió, sőt még a "Füles" is foglalkozott vele. 43 látogató becéző nevén is ismeri. Ez a propaganda eredménye.

10. Milyen drágaköveket látott a kiállításon?

A kérdőívet kitöltő 107 látogató közül 96 fő felsorolt általában 2-3 drágakövet, vagy féldrágakövet, míg 11 látogató felsorolásában az arany és ezüst is szerepelt. (5 tanuló, 1 gyógypedagógus, 1 szövőnő, 1 tisztviselő, 1 háztartásbeli, és 2 egyéb foglalkozásu.)

Ezt az előző háromnál is könnyebb kérdést pusztán "tölteléknek" szántuk, arra számítva, hogy kivétel nélkül mindenki tud rá helyesen válaszolni. Meglepő, hogy tizenegyen az aranyat és ezüstöt a drágakövek közé sorolták.

V.

A közölt számadatokhoz fűzött néhány megjegyzéssel nem kívántunk értékelést adni, és nem törekedhettünk teljességre. A közvéleménykutatás körülményei sem voltak ehhez megfelelők. Általánosítás céljából tanulmányozásunkat egyébként is ki kellene egészíteni néhány kérdés további kibontakoztatásával ezen és más kiállításon, a nyert adatok további feldolgozásával, elemzésével, összehasonlításával - amire csak a későbbiekben kerülhet sor. Mindössze néhány gyakorlati következtetés az, amit véleményünk szerint a jövőre nézve már az eddiekből is levonhatunk:

1. / A kiállításoknál a látogatók irányítását, a tervezett menetirányba "terelését" az installáció elhelyezésével és egyéb módon nagyobb valószínűséggel kell biztosítani.
2. / A továbbiakban is súlyt kell helyezni a kivitelezés esztétikai színvonalára.
3. / A rendszerbe foglalt közölni való összefüggéseit az elhelyezés, az installáció, az alkalmazott színek és a grafikai elhatárolás együttes hatása egyértelműen fejezze ki. (A szóbanforgó kiállításon át kellett rendezni a közzétartott termet, mert a felsorolt eszközök ellentmondó hatása zavarta volna az alapvető közölni való egyértelmű kibontakozását.)
4. / Megfelelő elhelyezésben a tárgyat és mondanivalót - fontossága arányában - ki kell emelni, gondoskodva arról, hogy minden esetben következetesen érvényesüljön és legyen érzékelhető a rendszerezés alapját képező vezérelv; biztosítani kell, hogy minden részén érvényesüljön a fő közölni való.

5. /Meggondolandó, helyes-e természettudományi kiállításon minden esetben a magyarázó szöveget tömör, áttekinthetetlen betütengerbe zárni, s ettől távol helyezni - semmitmondó felirattal - a tárgyakat.
6. /Fontos jelenség, törvényszerűség érzékeltetésére - megfelelő elhelyezésben - méltó szemléltető eszközt kell konstruálni.
7. /Érdeemes tovább tanulmányozni a kiállítások ismeretterjesztő hatását.

Garai Tibor

A SZOLNOK MEGYEI MÚZEUMOK TANÁCSI KEZELÉSBE VÉTELE

A Szolnok megyei muzeumok - a többi megyéhez hasonlóan - 1962. július 1-ével a Szolnok Megyei Tanács Vb. kezelésébe kerültek. Ez az intézkedés a fejlődés szükségszerű következménye volt. - Valahogy így sóhajtottunk fel: "na, végre megértették a tanácsok nagykorúságát és ránk merik bízni a muzeumokat!". Annál is inkább időszerű volt ez az intézkedés, mert már volt erre határozat, csak épp végrehajtása maradt el.

A mezőgazdaság szocialista átalakítása következtében tanácsszerveink, intézményeink a gazdasági, termelési feladatok mellett sokkal nagyobb figyelmet fordíthatnak a művelődés feladataira. Mivel az iskolák, a mozik, a színházak már régebben közvetlenül is bekapcsolódtak a tanácsok népművelési munkájába, a muzeumok decentralizálása lehetővé teszi, hogy a muzeumok tudományos és népművelő tevékenységét is jobban beillesztessük a megye művelődésügyi programjának tervszerű végrehajtásába.

A Szolnok Megyei Tanács VB. azon tanácsok közé tartozott, amelyek ezt megelőzőleg is figyelemmel kísérték, segítették és irányították a muzeumok munkáját, összehangoltan a Művelődésügyi Osztály munkatervével. A II. ötéves terv időszakára a Megyei Tanács által elfogadott "Művelődési program"-ban meg is határozta a muzeumok elsőrendű feladatait. Elég csak a fontosabb pontokat idézni belőle: "A szolnoki muzeum adjon szakmai irányítást a kis muzeumoknak. A muzeum elkészíti Szolnok megye helytörténeti, helyismereti kutatásának 15 éves távlati tervét... a helytörténeti kutatások eredményét sajtó és kiadványok formájában tegyék közzé... A mezőgazdaság nagyüzemesítése sürgőssé teszi a kisüzemi mezőgazdasági eszközök gyűjtésének meggyorsítását, hogy a fejlődés útját a későbbi időkben tárgyi anyaggal is be tudjuk mutatni... A muzeumok segítsék a tanácsok műemlékvédelmi feladatainak elvégzését..."

Az 1960-ban elfogadott művelődési programnak megfelelően eddig is rendszeresen folyt Szolnok megye területén lévő muzeumok munkájának összehangolása, kiállítások segítése, stb. Különösen jó munkát végeztek muzeumaink az 1959-ben rendezett tanácsköztársasági emlékkiállításon az igen gazdag helyi munkásmozgalmi anyag izléses bemutatásával, vagy a felszabadulás 15. évfordulóján rendezett kiállításokon, az elmúlt másfél évtized eredményeinek színes bemutatásával.

De nem hagyhatjuk említés nélkül a gyakran rendezett képzőművészeti kiállítások izlésnevelő hatását sem.

A Szolnok megyei muzeumok tanácsi kezelésbe vétele mégis a fejlődés szükségszerű velejárója volt, mert így megyei művelődésügyi munkánk még egységesebb és tervszerűbb lehet, de újabb területekre is kiterjedhet. Ugyanis a megye területén dolgozó muzeumok eddig a saját városuk, községük művelődési igényeit szolgálták népművelési munkájukban, és csak kiadványaikkal jutottak el a megye más helységeibe. A megyei muzeumi

szervezet létrehozásával viszont lehetőség nyílik, hogy azokba a városokba és községekbe is eljussanak, ahol muzeum nincs. Vándorkiállítások, időszaki kiállítások tehát ezután szinte a megye bármely településére eljuthatnak, s jól szolgálhatják a termelőszövetkezeti parasztság kulturális és esztétikai nevelését.

A hét járási jogú város közül 4 városban és a 72 község közül 2 községben van önálló muzeum. Számuk és területi elhelyezkedésük is lehetővé teszik a fenti célok megvalósítását.

Hogyan készítettük elő a megyei muzeumi szervezet létrehozását, illetve a tanácsi kezelésbe való átvételt?

A Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztálya vezetőivel folytatott tárgyalások után egy alkalommal összehívtuk azoknak a tanácsoknak a vezetőit, ahol helyi muzeum van és tájékoztattuk őket a muzeumok átvételével kapcsolatos feladatokról. A tájékoztatás után pedig a Muzeumi Főosztály vezetőivel, az illetékes helyi tanácsvezetőkkel és a muzeumigazgatókkal közösen vitattuk meg a muzeumok előtt álló feladatokat az ötéves terv időszakára. Minthogy megyénk muzeumai most kifejlődésben lévő intézmények, a tanácsokra nagy anyagi teher is fog háramlani, míg a muzeumok kiállítási és raktárhelyiségeinek kérdését és azok belső berendezését meg tudjuk oldani. Hi szen épület szempontjából egyedül csak Szolnok áll jól, a jászberényi, karcagi és tiszafüredi muzeum megfelelő elhelyezését műemléki épületek tervszerű felhasználásával meg tudjuk oldani. Az egyes tanácsok községfejlesztési terveiben ezek már szerepelnek is. Szó került a muzeumok állandó régészeti-helytörténeti kiállításaira is. Kérésünkre a Muzeumi Osztály tervbe vette, hogy Jászberényben ez év IV. negyedében, Szolnokon pedig 1963. áprilisában megrendezi a régészeti helytörténeti komplexkiállítást.

A muzeumok szakmai és gazdasági átvétele szabályszerű módon, zökkenő nélkül megtörtént. Erről a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságát 1962. szeptember 4-i ülésen tájékoztattuk. A Szolnok Megyei Tanács VB. úgy határozott, hogy a muzeumok előtt álló néprajzi tárgy- és adatgyűjtő feladatokra, régészeti ásatásokra, a Szolnok megyei néprajzi atlasz munkálatainak költségére, stb. 90.000.- Ft. póthitelt szavaz meg 1962-re.

S mivel a muzeumok eddigi személyi ellátottsága mennyiségileg és szakágazat szerinti megoszlásban nem kielégítő (ugyanis nincs a megyében legujabbkori történész, művészettörténész, természettudományi muzeológus és csak egy restaurátor van), a tárca-szerveknél megteszi a szükséges lépéseket; a muzeumi segítség-mélyzet kérdését pedig 2 mellékfoglalkozású takarító, 1 fotós, 1 gépiró és 2 teremőr beállításával 1963. január 1-től kezdve saját hatáskörében megoldja.

Megtörtént a muzeumok költségvetési terveinek elkészítése. Figyelembevettük azt, hogy a muzeumok új feladatok előtt állnak. Ezt figyelembevéve állítottuk be, a munkatervnek megfelelően, a szükséges pénzügyi fedezetet.

Az 1962/63-as évi munkaterveket a Szolnok Megyei Muzeumok Igazgatósága a Muzeumi Főosztály és a Megyei Művelődésügyi Osztály által kiadott tájékoztató irányelvek alapján készítette el. A munkaterveket a Művelődésügyi Osztály megtárgyalta és elfogadta. S mivel a Művelődésügyi Osztálynak a közvetlen irányítást létszámbővülés nélkül az egyik főelőadó részortfeladataként kell végezni, a Művelődési Osztály a megyei muzeumigazgatót bizza meg muzeumi szakreferensnek, ezzel is közelebb hozván a muzeumi szervezetet a Művelődésügyi Osztály munkájához.

Ezekben lehet röviden vázolni a muzeumok tanácsi kezelésbe vétele óta eddig végzett munkánkat. Nincs helyünk, sem időnk arra, hogy írjunk azokról a kiállításokról, amelyeket muzeumainkban megtekinthettünk, azokról a muzeumi kiadványokról, amelyeket olvashattunk, és a megyében folyó régészeti ásatásokról, amelyeket felkerestünk. Meg vagyunk győződve arról, hogy a megyei muzeumi hálózat megszervezésével szinesedett, erősödött tanácsaink kulturális munkája, és ez egyuttal olyan tudományos és népművelési központ kialakulásának kezdetét jelenti, amely képes lesz ellátni és irányítani a megyében folyó és folytatandó helytörténeti, helyismereti tudományos munkát is a népművelési feladatok mellett. Különösen fontos ez Szolnok megye esetében, ahol - egyetem nem lévén - ez a munka a megyei muzeumra hárul.

Ismerjük és értékeljük a muzeumok szerepét a szocialista művelődéspolitikánkban és erőnkhez képest segítjük is őket feladataik megoldásában.

Fodor Mihály

VB. elnökhelyettes

BESZÁMOLÓ AZ ICOM HOLLANDIAI VI. KONFERENCIÁJÁRÓL

A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM) az Unesco keretében működő olyan szerv, amely egyesíti és összefogja a világ szinte valamennyi országának múzeumait és muzeumi szakembereit. Ez a szervezet, elsősorban az Unesco "Museum" c. folyóiratán keresztül tájékoztatja a múzeumok dolgozóit a legfontosabb muzeológiai kérdésekről, kiállításokról, konzerválási, restaurálási eljárásokról és eredményekről, a legfrissebben megjelent kiadványokról stb. Ezt a dokumentációs szolgálatot egyébként az ICOM saját kiadványával, az "ICOM News"-szal is igyekszik ellátni. Ebben tájékoztatást ad az egyes szakmai konferenciák eredményeiről, különböző szakosztályainak működéséről, a tagállamok elé terjesztendő javaslatokról. Az ICOM előkészíti azokat a fontos javaslatokat, amelyek muzeumi területről az Unesco közgyűlése elé kerülnek (pl. a múzeumok hozzáférhetővé tétele az egyes országokban, muzeumi értékek, műemlékek védelme háborus konfliktus esetén, stb.).

Az ICOM három évenként rendszeresen konferenciákat tart. Most esedékes VI. konferenciáját Hollandiában tartotta meg 1962. július 4-11-ig. A konferencián Magyarországot dr. Liptai Ervin, a Múzeumi Főosztály vezetője és jelen sorok írója képviselték. A konferencián szinte kivétel nélkül minden népi demokratikus ország képviseltette magát, kisebb-nagyobb küldöttséggel. Résztvett a konferencia munkájában egy elég nagy számú szovjet küldöttség; és természetesen Európa, Amerika, Ázsia, Afrika, Ausztrália országainak kisebb-nagyobb küldöttségei is.

A konferencián számos előadás hangzott el; így M. H. Plenderleith, az Unesco Rómában létesített Restaurátori Intézetének igazgatója, aki előadást tartott a kulturális javak, elsősorban az ásatásoknál előkerült, illetve Afrikában a föld tetején megmaradt épületek falainak, köveinek megóvásáról. P. H. Pott (Leiden) a történeti és néprajzi múzeumok feladatait ismertette; A. E. Parr (New-York) a múzeumok hivatását fejtegette; vajjon ezek laboratóriumok-e, vagy bemutató helyek (az ő fogalmazásában színházak), vagyis a múzeumok tudományos és népművelési feladatairól érkezett.

Nagy érdeklődést váltott ki Zamoskinnak, a szovjet delegáció vezetőjének előadása a szovjet múzeumügyről, a szovjet múzeumok munkájáról és látogatottságáról. Elhangzott még egy előadás a múzeumok és muzeumi tudományos kutatók megbecsüléséről. H. Jaffé (Amsterdam) kifejtette, hogy mennyire hátrányos helyzetben vannak mind erkölcsileg, mind anyagilag szinte világszerte a múzeumok tudományos kutatói az egyetemeken és kutató intézetekben dolgozó, hasonló végzettségű szakemberekhez viszonyítva.

A konferencia ezeken az előadásokon kívül számos munkaülést tartott. Ezek a munkaülések Hágában, Amsterdamban, Leidenben zajlottak le. Természetesen ez együttjárt az illető városok múzeumainak megtekintésével (amire sajnos nagyon kevés idő maradt). A már említett városok múzeumai közül kiemelkedik jelentőségben az amsterdami Rijksmuseum, mely

világviszonylatban is az elsők között áll; továbbá Leidenben az Ethnográfiai Múzeum, melynek óriási anyaga van a különböző ázsiai, afrikai, amerikai népek életének bemutatására. Felkereste a konferencia még Utrecht, Delft, Rotterdam, Haarlem muzeumait, az arnhemi szabadtéri néprajzi muzeumot (Skanzen), az un. Krölller-Müller modern képtárat és szoborgyűjteményt. Ezenkívül fogadások, hajókirándulás egészítették ki a meglehetősen zsúfolt programot.

A holland muzeumok rendkívül kulturáltak, tiszták, kitűnően vannak megvilágítva. A muzeumok legnagyobb része általában művészeti jellegű. A történeti kiállítások nem az illető hely, vidék történetének bemutatására törekszenek, hanem szép tárgyakat igyekeznek megismertetni a közönséggel. A muzeumok rendkívül látogatottak, elsősorban természetesen az amsterdami Rijksmuseum, amelyet a világ minden részéről felkeresnek a turista csoportok. A muzeumok levelezőlapokkal, vezetőkkal és katalógusokkal igen jól el vannak látva.

A hollandok a magyar küldöttség tagjait igen barátságosan fogadták. Sok személyes ismeretséget kötöttünk holland szakemberekkel. Megismerkedtünk számos ázsiai, afrikai ország küldöttségével, az Unesco és ICOM vezetőivel. A konferencia legnagyobb haszna számunkra a sok kiállítás, a különböző muzeumtipusok, műemlékek megismerésében, a szakemberekkel való közvetlen érintkezésben rejlik.

Ezeket a kapcsolatokat a magyar muzeumügy fejlődése érdekében szükséges ápolni és továbbfejleszteni.

Fülep Ferenc

A MÚZEUMOK HIVATÁSA^{x/}

Előadásom tárgya igen széleskörű. Nagyjából felöleli az egész muzeumi területet, anélkül, hogy kitérne kicsinyes részletkérdésekre. Magában foglal mindent, a kutatástól a szórakozásig, mellékesen természetesen az oktatás egész területét is, mert mindezek témám adott határai közé esnek.

Ha valaki egy ilyen feladatot elvállal és fejest ugrik bele, az ugrás előtt döntenie kell, megmaradhat-e szakmai illetékességének keretein belül, azt a kockázatot vállalva, hogy unalmassá válik azok számára, akiknek céljai és problémái más területekre irányulnak. Vagy szelvében-hosszában kálandozhatik-e a tudományszakokon keresztül és így még ellenszenvebbé válhatik mindenki előtt. Minthogy én úgy érzem, hogy inkább az előbbi uton kell járnom, már kezdetben elmondom, hogy egész életemet természet-tudományi muzeumokban töltöttem, az antropológiát is beleértve, tehát az ilyen intézményekről mint szakmabeli beszélhetek. Másfajta muzeumokról csak mint a látogató-közönség tagja beszélek. A valóságban természetesen ez nem jelent olyan nagy különbséget, mert mindkét minőségemben egyformán határozott véleményem van.

A "nevelés" és a "kutatás" szavak értelmezése inflatorikus folyamaton megy keresztül, legalábbis az Amerikában beszélt angol nyelvben. Ha valaki elolvas ugyanabból a tárgykörből két könyvet, vagy utánanézi valaminek a lexikonban, azzal hizelelget magának, hogy "kutatást végzett" az érdeklődését képező tárgykörben. Mi azonban a kutatás szót klasszikus értelmezésében használjuk, vagyis mint olyan ismeretek keresését, amelyek mindenki számára teljesen újak. A nevelés szó értelmét is korlátozzuk azokra a funkciókra, amelyeknek elsőrendű feladata, hogy a tanító a tanulónak rendszeresebb ismereteket adjon át valami olyan módszerrel, amely indokolatlanul nem torzítja el, nem hiúsítja fel, vagy nem hiusítja meg az egész folyamat célját. A szórakozás szót pedig itt nem is szükséges definiálni.

A muzeumok kutató, nevelő vagy szórakoztató jellegének kérdése az intézmény átfogó célkitűzéseinek kérdése és bármelyik funkció iránti igényt a muzeumok létezésének általános célja vetette fel. Nem az a kérdés, hogy az egymástól függetlenül teljesített szolgáltatások közötti észszerű egyensúlyt kell keresni, hiszen mindegyik külön-külön is fennállhat.

Ugy látszik általánosan elfogadott, hogy a kutatás problémája első-sorban a természettudományi muzeumokban merül fel, ezért ezt elfogadjuk vitánk kiinduló pontjaként. Egy muzeum a kutatással két különböző uton,

^{x/}A. E. Parr közölt előadása az ICOM 1962. évi kongresszusán hangzott el. Megállapításaival nem mindenben értünk egyet és közlését azzal a szándékkal tesszük, hogy jól megvilágítja az amerikai muzeumok szerepét és feladatát, másrészt pedig tájékoztatást nyújt a muzeumok hivatásáról folyó vitákról.

lényegében három különböző okból foglalkoztat. Ezenkívül az eszközök és motivációk számos kisebb variációja és kombinációja lehetséges.

A szerzési vágy kétségtelenül jóval megelőzte az intellektuális kíváncsiságot, vagy legalábbis dominált az utóbbi felett azoknak az intézményeknek történelmi fejlődésében, amelyekből a mai muzeumok lettek. A szerzemények regisztrálásának valamilyen gyakorlatát azonban igen hamar ki kellett alakítani azért, hogy a birtoklás örömét élvezhessék. A gyűjtemények azonosításának, értékelésének és rendbentartásának szükségessége még ma is egyik főoka annak, hogy a természettudományi muzeumok kutatói pozíciójukat fenntartják.

Valamivel későbbi időszakban, különösen a XIX. század harmadik negyedében, nem egy muzeumot létesítettek azzal a kifejezett, vagy nem kifejezett céllal, hogy nem lesz önmagát fenntartó kutató intézmény, hanem csak tanulmányi anyag-forrása azoknak a tudományos közösségeknek, amelyeket kollégiumok, egyetemek és más hasonló felsőoktatási intézmények tartanak fenn. A kutatásnak nyújtott segítség e második, és kevésbé nagylelkű módjáról hamar bebizonyosodott, hogy túlzott optimizmuson alapszik.

A XIX. század vége felé egy nagyszabású idealista hullám azt az elképzelést hozta létre, hogy foglalkozzanak a kutatással önmagáért, tekintet nélkül az intézmény gyakorlati szükségleteire. Az elgondolás igen jó volt egy ebéd utáni beszélgetés témájaként, de a muzeum, amely komolyan vette ezt a javaslatot, a szükség órájában, ha támaszkodni kellett rá, csak ingatag nádszálnak találta. Sajnos a szükség törvénye erősebb motivációt jelentett, mint a nemes kötelezettségből származó motivumok. Az öncélú tudományosság, amely második oka volt annak, hogy a muzeumok támogatták a kutatást, inkább gyengíti, mint erősíti az ügyet, amelyet látszólag támogat.

A kutatás harmadik oka nem a muzeumi gyűjtemények szükségleteiből, hanem nevelési funkcióik iránti igényből fakad. A jó tanítás és a tanár eredeti tudományossága közötti kapcsolatot először az egyetemek ismerték fel. Az egyiknek a másikkal való kapcsolatának foka a tudás színvonalától függ, amelyen az ismereteket átadják. Ez pedig a muzeumoknál nagyságuk függvénye. Egy elemi iskola, vagy egy kis muzeum nevelési követelményei nem meritik ki teljesen az általános forrásokból megszerezhető tudást. De egy nagy muzeum, vagy egy komoly egyetem olyan információkat kell hogy adjon, amely még nem vált a tankönyvek és a lexikonok közkincsévé, amely tehát csak azok számára elérhető, akik fejlődésben hozzájárultak. Ami természetesen nem jelenti azt, hogy a muzeumok kiállításai minden témájára és jelensége területén eredeti kutatásokat kell végeznie, ugyanugy, ahogy egy egyetemi professzornak sem kell előadásait csak a saját kutatásaira korlátozni. A muzeum saját kutatásainak költsége az az ár, amit fizetnie kell azért, hogy azonnal és zavartalanul hozzáférhessen nevelési kötelezettségei hatáskörébe tartozó minden kísérlet eredményeihez.

Bár a nevelés és a kutatás közötti köldökzsinór hosszú és rugalmas, nem végtelen. A természettudományi muzeumok illusztrálják legjobban, hogy a nevelési program mily módon érintheti a tudományos programot.

Kezdetben ezek a muzeumok kiállították gyűjteményeik kiválogatott egyedi példányaikat, esetleg bemutatták az egész gyűjteményt. Csak példányaik azonosságát, kapcsolatát és fizikai sajátosságát kellett ehhez ismerniök. A kutatás amellyel foglalkoztak az anatómiára és az osztályozásra korlátozódott. Később, amikor a lelőhely-csoportokat és más kérdéseket is ismerniök kellett ahhoz, hogy felvilágosítást adjanak a természet életéről és az élettelen tárgyakról, új kutatási területekre, t. i. a környezettan területére kellett behatolniok. Ugyanebben az időszakban változáson ment keresztül a kiállítások és a gyűjtemények közötti kapcsolat is. Nem lehet a faj természetes környezetét csak a faj természetbeni egyedeinek felhasználásával újra előállítani. A természetbeni alkotórészek a lelőhelyek tartalmának igen hamar csak kis részét tették ki. Tudniillik az ilyen kiállításokon felhasznált valódi példányok már nem használhatók fel kutatási célokra, mint ahogyan a faágon ülő egyedi madárpéldányokat bármikor le lehetett venni a kiállítási polcokról, hogy közelebbről megvizsgálhassák. A modern természettudományi muzeumok biológiai osztályain teljesen különválasztották a kiállítási és a kutatási gyűjteményeket, ami még jobban kihangsúlyozza a kettősséget a nevelési programból fakadó kutatási követelmények és a biológiai tájékoztatás követelményei között.

Elkerülhetetlen, hogy a munkamegosztásban ne lássuk meg az intézmények megosztásának lehetőségét is. Már igen sokszor javasolták, hogy hozzák létre a természettudományi gyűjtemények nagy központi tárházait, amelyek egyszersmind az azonosítás és a szisztematikus kutatás központjai is lennének. Ezek működésükben hasonlóan kombinálnák a funkciókat mint a kézikönyvtárak. Ilymódon a muzeumok nevelési intézmények maradnának, amelyek szabadon koncentrálhatnák erőiket a biológiai témákkal való foglalkozásra, mind az oktatásban, mind a kutatásban.

A zoológiai muzeumok származási problémáiban nem osztoznak más intézmények. Igen hasznos figyelmeztetők ezek azonban mindenki számára, hogy egy muzeum lehet egyszersmind gyűjtemény, oktatási eszköz, kutató központ; ha mindhárom funkciót egy intézményben akarja kombinálni, akkor viszont kétségtelenül el kell döntenie, hogy mi a muzeum főcélja, amelyből az egyéb sajátosságok és funkciók szükségleteit levezethetjük. Ezzel kapcsolatban a tények két sorozata fontos. Egy gyűjtemény fenntartása bizonyosfajta kutatást igényel, de ez a kutatás nem tesz szükségessé sem kiállítást, sem bármely más oktatási funkciót. Másrészt a jó oktatás és a didaktikus kiállítás is igényli a kutatás támogatását, de ennek gyakran másfajtnak kell lennie, mint a gyűjteményeken alapuló kutatásnak. És ezek a nevelési funkciók semmiképpen sem függenek egy rejtett és a közönség számára láthatatlan és elérhetetlen gyűjtemény birtoklásától. Nyilvánvaló, hogy az elsődleges cél kiválasztásának reálisnak kell lennie. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a legmegfelelőbb nevet válasszuk ki ahhoz, amit végre akarunk hajtani, hanem ezt függetlenül attól tegyük, hogy az egésznek minek nevezzük.

Sok régi muzeumot először azért létesítettek, hogy a gyűjteményeknek helyet adjanak és gondozzák. Valószínűleg sok van közöttük, amely könnyen megnyugodhat abban a tudatban, hogy a támogatást ezért kapja. Legtöbb muzeum állandó támogatása azonban, még azoké is, akik mint gyűjtők kezdték,

kétségtelenül azokon a nevelési szolgáltatásokon alapszik, amelyet a közönségnek nyújtanak. Képmutatók lennének, ha lelkünk mélyén nem ismernők el, hogy elsődleges funkciónk a nevelés a kiállításokon keresztül és ha a kutatást morális kötelezettségeink hierarchiájában magasabb fokra emelnénk.

A kutatásnak ez a fogalma, amely inkább származékos, mint főcél, érintheti a muzeumok által végzett kutatások természetét, de nem gyengíti a tudományos vizsgálatok megalapozottságát. Éppen ellenkezőleg, a kutatás mint a jó oktatás kelléke jól megvédelmezhető, míg a kutatás, amely egy rejtett gyűjtemény fenntartásának lényege, nehezen igazolható.

Ami a természettudományi muzeumokban történt, azt az összes muzeumokra általánosítani lehet. Ma már nem egyszerűen bemutatjuk mintapéldányainkat, hanem igyekszünk velük és róluk bizonyos dolgokat elmondani, és ezért nemcsak helyénvaló, hanem szükséges is, hogy kutatásokat végezzünk minden kérdésben, ami a kiállított tárgyakkal kapcsolatban elmondható.

Ahogy nevelési feladatunk megszabja kutatások iránti szükségleteinket, ugyanugy meghatározza a szórakoztatást is amit nyújtunk. Két lényegét különböző útja van annak, hogy fokozzuk a kiállított anyag igazi szórakoztató értékét. Mesterségesen kiaknázzhatjuk a szóbanforgó tárgy szokatlan vagy jelentéktelen vonásait, vagy bizarr és nem fontos oldalait. A másik, hogy a lényegét megismertetjük. Kétségtelen, hogy az igazi nevelés célját az utóbbi szolgálja.

Száz évvel ezelőtt a természettudományi muzeumok a hullámhegy csucján voltak. Az idő múlásával azonban a művészeti, kulturtörténeti és más humanisztikus tárgy muzeumok sokkal gyorsabban fejlődtek és számuk is sokkal gyorsabban növekedett, mint a természettudományi muzeumoké. Az első világháború után a közönség érdeklődése elfordult a természettudományi muzeumoktól az egész világon és ezért lemorzsolódtak. Nem érdektelen megjegyezni azt sem, hogy a lemorzsolódás ott volt a legnagyobb, ahol a muzeumok a kutatást tekintették elsőrendű kötelezettségüknek.

Az utóbbi időben az amerikai természettudományi muzeumoknak sikerült kissé kedvezőbb áramlatot kifogniuk és remélem, hogy ez másutt is így van.

A természettudományi muzeumoknak hátránya, hogy nem tudnak szenzációt kelteni egyszerűen az árral, amit gyűjteményük példányaiért fizettek. Tehát sokkal nehezebb ellenállni a kisértésnek, hogy más, sokkal rosszabb módszerekkel vonják magukra a figyelmet. Ilyenkor válik szükségessé, hogy munkájukat ismét alárendeljék az intellektuális lelkiismeret ítéletének.

Világos, hogy enyhíteni kell a kiállítások engedélyezésének szabályait. Megengedhetetlen ugyan, hogy a természettudományi muzeumok egy természeti jelenség és környezet minden részletét bemutassák, amennyiben ezek közvetlen megfigyeléssel nem igazoltak. A kiállításokat kialakító egész szituációnak a szóbanforgó faj életének normális és szokásos feltételeit kell

illusztrálnia. Ezzel szemben termeink tele vannak többé-kevésbé jól informált és intelligens feltevéseken alapuló kiállításokkal és az általánosan jellemzőt gyakran félreteszik a szokatlanul látványos, de az adott esetben jelentéktelen körülmények kedvéért.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a drámai szabadosság adta rosszat nem szabad összetéveszteni a drámai előadásmóddal, amit minden muzeum nagymértékben kihasznál. Nevelés közben a muzeumnak szórakoztatnia is kell, de úgy, ahogyan egy jó tanár szórakoztat az igazság humoros szemszögből való előadásával és nem magának az igazságnak karikaturista általi komikus eltorzításával. Ha szórakoztatás kedvéért akarunk szórakoztatni, akkor elég becsületeseknek kell lennünk ahhoz, hogy bevalljuk magunknak, hogy szórakoztatásunk egyetlen előnye a versenyben kiállításaink alacsony belépődíja. Ha azokat, akik a szórakozás kedvéért jönnek hozzánk megterhelnék előadásaink költségeivel, akkor tömegesen távolmaradnának. A nevelés mindig a fő cél, a szórakoztatás pedig csak eszköze annak, hogy kívánt célunkat elérjük.

A "tudományok muzeuma" kifejezés legalábbis Amerikában az alkalmazott tudományok és a technológia muzeumait jelenti. Ha ezek a muzeumok biztosak abban, hogy az alapítványokból, vagy a hivatalos forrásokból állandóan megkapják támogatásukat, kiállítási programjukban csodálatos intellektuális és pedagógiai fegyelmet taníthatnak. Ha azonban létüknek lényeges elemei az esetenkénti természetbeni vagy készpénz ajándékok, sokkal nagyobb a kisértés, hogy az adományozók kívánságai győzedelmeskedjenek egész megfontolásuk felett. Ilyen körülmények között néha tartózkodóan kell szemlélőnünk kiállítási termeinket, amelyekben a propaganda tulsúlya jutott a vizuális oktatás követelményei felett.

Azt szokták mondani, hogy a tudományok vagy a technika muzeumai a tudományokkal inkább mint humanisztikus és nem mint tudományos tárggyal foglalkoznak és ez egy érdekes megállapítás. Inkább hajlandó vagyok egyetértetni azokkal, akik a kultúrtörténetet és a szociológiát olyan tudományos területeknek tekintik, amelyekben a technikai muzeumok nagyobb hozzájárulást adhatnak az általános művelődéshez és amelyekben tehát nagyobb szükségük van a kutatásra. Magától értetődő, hogy egy autót kiállító muzeumnak tudnia kell, miképpen működik egy autó és ezt a kiállításokon keresztül közölni is kell. Az is igaz, hogy a találmányok jobb megértése ösztönzőleg hat a találékonyságra. Az alapelvek azonban majdnem mindig előbb ismertek, mint ahogy alkalmazni tudják őket és egy találmány természete tervezéséből is megérthető. Következésképpen nem igen látszik szükségesnek, hogy a technikai muzeumok tiszta vagy alkalmazott kutatást végezzenek ahhoz, hogy megértsék és megmagyarázzák az anyagokat, amelyekkel foglalkoznak. Másrészt nehéz tájékoztatást szerezni a történelmi folyamat megmagyarázásához, amely egyik tanulmánytól a másikig vezet. A technika fejlődése és a találmányok hatása az emberi lét dinamikájára olyan témák, amelyeknek az alkalmazott tudományok muzeumainak elsőbbségeit kell nyújtania mind programjaikban, mind kutatásaikban.

A technikai muzeumok gyakran erősen szakosítottak, jobban mint a többi muzeumok. Amerikában lőfegyver-, vasut-, üvegáru- és sok-sok egyéb

muzeum van. Az alfajok között vannak intézmények, amelyek tudománytörténeti muzeumnak tekintik magukat. Ez elfogadható abban az értelemben, ahogy elfogadjuk a történeti muzeum elnevezést az intézmények más kategóriájánál. Tudomásom szerint a muzeumok, amelyek ma tudománytörténeti muzeumnak nevezik magukat, vagy erre törekszenek, csak erősen szakosított technikai muzeumok, amelyek technológiai kutatással foglalkoznak. Mintapéldányaik segítséget nyújtanak ahhoz, hogy megértsük, a tudomány hogyan tette a felfedezéseket, de nem fedik fel és nem magyarázzák meg magukat a felfedezéseket. A mikroszkóp az alkalmazott optika egy példánya, amely mellékesen segítséget nyújthat számos optikai elv illusztrálásához. Nem mintapéldánya azonban a biológiának, az ásványtanak, az orvostudománynak, vagy bármely más tudománynak, amelyben a legnagyobb mértékben alkalmazzák, és saját tulajdonságaival sem demonstrálhatja alapelveik egyikét sem. A tudományos instrumentáció története nem a tudomány története és nem teszünk szolgálatot a közönségnek azzal, ha ezt a benyomást keltjük.

Visszatérve a tárgyhoz, amelyben saját tapasztalatokkal rendelkezem, néhány szót szeretnék szólni az etnografia speciális helyzetéről. Az etnografia a kulturákat területileg hasonlítja össze, ugyanugy, ahogy a történelem időben hasonlítja össze őket. A területek tartalma azonban egyre homogénabbá válik, tehát a területek összehasonlítása egyre kevésbé jelentős és érdekes. A néprajzi kiállítások erőfeszítései, hogy megállítsák az idő múlását, először felkelthetik rokonszenvünket, de utána unalmassá és idegesítővé válnak. Az évek múlása egyre fokozza a "nemzeti" viseletek mindenütt látható kiállításainak hazugságát, mert nem figyelmeztetik a látogatókat, hogy mit látnak, a múlt ruházata, amit ma már csak ünnepi kosztümnek hordanak.

Mindig szívesen fogadott és tartós érdeklődést keltő lesz azonban olyan kiállítások sorozata, amelyek hiven bemutatják az uralkodó ruházatkodási módokat és keverékeiket az egész világon elterjedt különbségekkel és hasonlóságaikkal. A múlt különbségei annál lebilincselőbbekké válnak, minél kevesebb marad meg belőlük a jelenben. A néprajzi kiállításoknak, lassan legalább is módszereiben, történelmi kiállításokká kell válniuk. Ha fejlődésük az utóbbi utat követi, akkor a néprajzi muzeumok igen hasonlóvá válnak a tájmuzeumokhoz. Az előbbiek területe az egész emberiség összehasonlító kulturtörténetének bemutatása lesz, míg az utóbbiaké a nemzeti vagy területi határokon belüli anyagi kultúra történetére fog kiterjedni.

Ha az etnográfia kulturtörténetté alakul át, mi lesz e muzeumok sajátos történelmi területe? A kérdésre nem lehet egyértelműen válaszolni, mert a történeti, technológiai, művészeti és néprajzi muzeumok között mindig meg lesz a funkciók átfedése. A muzeumok közti különbséget jobban meg lehet állapítani annak alapján, hogy milyen anyaggal és témával nem foglalkoznak, mint azon, amit tárgykörükbe tartozónak tekintenek. Nem elég és még kevésbé korrekt azt mondani, hogy ezek nézőpontbeli különbségek, mert a történeti szemlélet és perspektíva az általam említett többi muzeumban is uralkodóvá kezd válni. Az intézményt, amelynek egy-

szerűen a nagy vagy híres személyek és események emlékeinek őrzése a feladata, természetesen könnyű leírni, de a történeti muzeumokat, amelyek tárgyakkal sokkal általánosabban igyekeznek foglalkozni igen nehéz egyértelműen definiálni.

A történeti muzeumok foglalkoznak magával a történelemmel, még akkor is, ha nem tudjuk a szó pontos értelmezését adni. Ezzel felbecsülhetetlen értékű szolgálatokat tudnak tenni addig, amíg tárgyuk dokumentációjára és a történelmi folyamatok módjának, eszközeinek és körülményeinek felidézésére korlátozódnak. A háború fegyverei, a politika pamfletjei, zászlói és szavazóurnái, az államférfiak szerződésai és nyilatkozatai, az előkelő társaság szokásai és a mindennapi élet kellékei nem tudják történelmünket megmagyarázni, de könnyebbé teszik multunk eseményeinek elképzelését és az egyéb bizonyítékok alapján nyert magyarázatok megértését.

Miután lehetetlen a történelmi következtetések reális bizonyítékainak bemutatása, nem lehet a történeti muzeumok sajátos funkcióit sem pontosan meghatározni. Azok, akik a korlátozások adta lehetőségek között megfigyelik a történelmet, igen értékes és fontos szerepet játszhatnak az emberiség felvilágosításában. A történeti muzeumok azonban, amelyek meg akarják magyarázni a történelmi folyamat belső dinamikáját kiállításuk segítségével, csak történelmi elméleteikből fakadó magyarázatokat tudnak adni.

A művészeti muzeumokról még kevesebbet tudok. Tudatlanságomban nyugodtan azt tételeztem fel, hogy ha egy tudományos intézetet az általa közölt igazság alapján értékelnek, akkor a művészeti galériát az általa továbbított szépség alapján mérik. Ha azonban a művészeti muzeumok kutatással kezdenek foglalkozni, akkor a történelem, a kémia, a fizika, röviden minden egyéb tanulmányozására irányítják figyelmüket, amelyek nem képezik az őrizetükben lévő kincsek igazi lényegét. Mindezek eredményeképpen olyan nyilatkozatok születnek, amelyek bizonyítják, hogy a művészeti muzeumok a művészet és a szépség kérdésében nem tárgyilagosak. Én magam viszont inkább szeretnék elbáméskodni az Elgin márványszobrok között, hogy ismételten megcsodáljam az etruszk harcos szobrát, még ha esetleg kronológiailag rossz sorrendben is vannak elhelyezve.

Ha behunyjuk a szemünket és emlékezetünkbe idézzük a művészeti muzeumokat, amelyeket láttunk az ellentmondások könnyen megérthetőkké válnak. Az emlékezetünkben kialakuló kép sokkal inkább egy történeti muzeum képe, mint a művészet lényege. Ez természetesen nem a tartalom kérdése, amely mindkét esetben azonos lehet, hanem az élmények sorozatának kérdése, amit egy intézmény látogatóinak nyújt.

Talán a művészeti muzeumok kutatói tradíciói miatt nem tudtam megtalálni azt, amit keresek. Miután a muzeumok és az egyetem kutatás iránti igénye nevelési funkcióik szükségleteiből ered, a kutatás eredményei is didaktikus kifejezést követelnek meg.

Talán nincs messze az az idő, amikor a művészeti muzeumok felvesszik programjukba az esztétikai élmény, a művészi kifejezés, szépérzékünket be-

folyásoló számos tényezőt és az ember művészetéhez való kapcsolata számos hasonló elemének pszichológiai tanulmányozását. És ha ez megtörténik, remélhetem, hogy egy szép napon egy olyan kiállításon találom magamat, amelynek nem elsődleges célja, hogy fokozza az idő múlásáról való tudatomat, vagy egyes iskolák vagy egyének műveivel való szellemi telítettségemet, hanem egyszerűen megkísérli, hogy segítséget nyújtson ahhoz, hogy minden művészettel szorosabb kapcsolatot találjak és mélyebben megértsem jelentését tértől, időtől, névtől és költségektől függetlenül.

A. E. PARR

az American Museum of Natural History
tudományos főmunkatársa

A BULGÁRIAI MUNKÁSMOZGALMI ÉS FORRADALMI MÚZEUMOKRÓL

A Bolgár Népköztársaság kiterjedt, széleskörű muzeumi hálózata nem ismeretlen hazánkban. Az ország különböző részein több, mint 100 muzeum működik. Ezek jelentős része emlékszoba jellegű, nagy számuk még így is fontos szerepet biztosít részükre Bulgária kulturális életében. E hálózatból jelenleg - az itthon kevésbé ismert - legújabbkori témakörű kiállításokkal is rendelkező muzeumokról kívánok képet adni. Bulgáriában 14 muzeumnak van legújabbkori részlege, 11 önálló forradalmi és munkásmozgalmi muzeum van. Érdekes sajátossága a bolgár muzeumügynek, hogy 4 vidéki városban működik önállóan csak a szocializmus építésének korszakával foglalkozó muzeum. A fentiekén kívül még néhány - a muzeumok által gondozott - emlékhely is gazdagítja ezt a sort.

A majdnem 30 muzeum között, melyek a legújabbkori történelemmel valamilyen vonatkozásban foglalkoznak, a legfontosabb szerepet a szófiai Forradalmi Muzeum tölti be. Az intézmény a Bolgár Kommunista Párt iránítása alatt áll. Viszonylag kicsi, földszintes épület, melyben a kiállítás van, Szófia egyik főútvonalán helyezkedik el. Ezekben a helyiségekben 1878-tól mutatják be a forradalmi munkásmozgalom történetét, a következő periodizációval:

Az I. terem témakörei:

A kapitalizmus fejlődése Bulgáriában 1875-1905.

A bolgár munkásmozgalom kezdetei a Bolgár Szociáldemokrata Párt megalakulásáig (1891.)

A marxista szárny kialakulása a Bolgár Szociáldemokrata Pártban,

A II. és III. terem témabeosztása:

A bolgár marxista munkáspárt létrejötte és harca 1918-ig.

A Bolgár Kommunista Párt megalakulása.

A IV. terem:

A Bolgár Kommunista Párt a kapitalizmus részleges stabilizációjának időszakában.

A Bolgár Kommunista Párt a gazdasági válság, s az antifasiszta mozgalom fellendülésének időszakában.

A Bolgár Kommunista Párt harcban a baloldali szektarianizmus leküzdéséért, a népi antifasiszta front létrehozásáért.

Az V. terem:

A fasizmus elleni fegyveres harc kezdetei 1941. június 22 -

A VI. terem:

A partizánmozgalom kibontakozása, története, a főbb akciói

A partizán osztagok agitációs és propaganda tevékenysége.

A VII. terem:

Georgi Dimitrov munkássága a népi demokratikus Bulgária létehezért.

A kiállítást jól átgondolt tematikai rendszere mellett, részleteiben is a gondos kidolgozottság jellemzi. Anyagait tekintve a fénykép- és iratmásolat a domináló. De tárgyi anyaga is gazdag. Míg a mi hasonló kiállításainkon a múlt század második fele és a századforduló tárgyi dokumentációja bőséges, s utána az irat és a fénykép uralkodik, addig ezen a kiállításokon fordított a helyzet. Az 1923 szeptemberi felkelés zászlói, fegyverzet, röpcédulái nyitják meg a rendkívül gazdag tárgyi emlékek sorát, s a partizánmozgalmak bemutatásánál tetőzik.

Ottartózkodásom alatt nem volt módomban minden jelentős vidéki múzeumot megtekinteni, de a legtöbb helyen hasonló anyag-gazdagsággal lálkoztam az 1923 szeptemberi felkelés és a partizánmozgalmak történetének bemutatásakor.

A szófiai Forradalmi Múzeumnak majdnem 50 politikai és tudományos munkatársa van. Jelentős történelem-kutatói munkásságot is fejtenek ki. Meglepő, hogy külön munkatársak vannak a meglévő kiállítás gazdagítására, külön osztály van az új kiállítások megrendezésére, s külön tárlatvezetők is vannak. A múzeumnak saját grafikusai, s kiállításrendező csoportja van. Mint a tematikai felsorolásnál már látható volt, az elmúlt évtizedek s a szocializmus építésének bemutatására elegendő helyük már nem volt. Ők is súlyos helyhiánnyal küzdenek. Mint a múzeum igazgatója elmondta, tervek készültek a leendő új múzeumépületről. Szófiában a forradalmi mozgalmaknak még több kisebb múzeum is emléket állít. Ilyenek a jelentős történelmi személyiségek egykori lakóházaiban berendezett emlékkiállítások Sztambolijzskiról, Blagoevról, Georgi Dimitrovról, Vaszil Kolarovról s a bolgár nép történetének több más kiemelkedő alakjáról is. Ezeket az emlékkiállításokat egységes elgondolás alapján hozták létre. A házak egy részét rendszerint a dolgozószobákat eredeti állapotukban rekonstruálták, s a többi helyiségben pedig fényképekből és iratmásokból rendeztek kiállítást. Kivételt képeznek a Sztambolijzski és a Dimitrov emlékmúzeumok, ahol is mindkét házban minden szobát eredeti állapotának megfelelően állítottak helyre, s a házak kertjében külön kiállítási épületeket emeltek a dokumentációs anyag bemutatására. Ilyen megoldással vidéken is lehet találkozni.

A bolgár munkásmozgalom történetének is fontos eseményei fűződnek Plovdivhoz, ehhez az ősi, gazdag történetű városhoz. Plovdivban nincsen egységes városi múzeum, külön régészeti, természettudományi, nép-

rajzi, történeti és forradalmi muzeumok működnek. Igen jelentős a látogatottságuk. Az egykori munkásotthon épületében van elhelyezve a Forradalmi Mozgalom Muzeuma. A kiállítás tematikai felépítése hasonló a szófiai Forradalmi Muzeuméhoz, de nem másolja azt. A kiállítás részletesen szemlélteti a múlt századi plovdivi marxista körök tevékenységét, Plovdivban kezdte munkásságát Blagoev, a Bolgár Szociáldemokrata Párt és a Bolgár Kommunista Párt megalapítója is. Ez a kiállítás minden bemutatott korszakot gazdagon illusztrál. Nyolc termében 13.000 kiállítási tárgy van elhelyezve. A leggazdagabb anyag itt is a partizánmozgalmakat bemutató részeken van. Kiállítástechnikailag ebben a muzeumban a rendezés nem szerencsés. Az egyméretű képkeret-sorozatok alkalmazásával, a másolati és eredeti anyagok egyforma passepartouba helyezésével egyhangúságot hoztak létre, ebben a politikailag, történelmileg jól átgondolt kiállításban. A muzeumnak 3 tudományos dolgozója van, mindháromnak biztosították a kutatómunka lehetőségeit is.

Plovdivot 1944. szeptember 9-én partizán alakulatok szabadították fel, ekkor vonultak be ünnepélyesen a városba. Érthető ez, hiszen a város környékén igen erős volt a fegyveres ellenállás. A várostól nem messze két hegyi falucskában; Perusticában és Batakban muzeumokat rendeztek be ennek emlékére. Igaz mindkét falu már a mult századi nemzeti felszabadító harcnak is jelentős központja volt. Baktól tovább haladva a hegyekben található egy eredeti állapotában meghagyott, gondozott partizántábor is.

Plovdivban még egy igen érdekes kísérleti intézmény is működik, a szocializmus építésének muzeuma. Az intézményt 1954-ben hozták létre, azóta több kiállítást rendeztek. Az első kiállításuk "A népi hatalom tíz éve" c. témakörből készült, ezután rendezték meg a "Plovdiv megye a szocializmus útján", valamint a munkaversenyek történetével, az ujtó mozgalom kérdéseivel foglalkozó időszak kiállításokat. Ezekben elsősorban a gazdasági és politikai eredmények bemutatására törekedtek, s nem a történeti szemléltetésen volt a hangsúly. A kiállítások némelyike, túl a gazdaság-politikai kérdéseken, a korszak kulturális és művelődési helyzetéről is képet adott. A kiállításokon számos üzemi, gyári termék, gépmódel, grafikon és jelentős méretű iratdokumentáció is helyet kapott. A muzeum fondjához tartozik a Plovdiv megye területén épült új gyárak dokumentációja is. A muzeumban egyelőre állandó kiállítást nem terveznek, továbbra is időszakonként mutatnak be egy-egy, a szocializmus építésének történetéből vett témát.

Előljáróban már említettem, hogy Bulgáriában négy ilyen muzeum van, ezek közül még egyet kerestem fel, a dimitrovit. Bár - mint mondtam - a szocializmus építésének muzeumai között tartják nyilván, gyakorlatilag átalakult városi és megyei helytörténeti muzeummá. A muzeum vezetője elmondta, kezdetben ők is a plovdivi muzeum módszereivel dolgoztak. Menetközben felmerült az igény, hogy ne csupán a múlt, a most épült üzemeket, gyárakat mutassák be, hanem az iparvidék, s a helyi szénbányászat kialakulásának, a helyi munkásság létrejöttének történetét is. Ez az igény egyre szelesebb lett, s ma már régészeti leletekkel, középkori egyházi emlékekkel, s a kapitalizmus időszakának, a munkásmozgalom történetének dokumentációjával gazdagodott gyűjteményük van, s kiállításuk is ezeken épül fel. Mint a bolgár kollégák elmondták, az általam nem látott madani és dimitrovgadi

muzeumok a plovdivihoz hasonlóak, csak a szocializmus építésével foglalkoznak. Véleményem szerint kár, hogy ez az érdekes, s feltétlen fontos kezdeményezés, nem kötődik szervesen a muzeumok gyűjtő- és kutatómunkájához, s ez az oka annak, hogy a dímitrovói példától eltekintve inkább kiállítási intézményeknek tekinthetők, s nem muzeumoknak.

A legujabbkor muzeumi bemutatásának harmadik bulgáriai típusát éppen utam következő állomásán Sztara Zagorában ismertem meg. Az Augustus Trajanus régészeti egyesület kezdeményezésére 1907-ben alapított Népmuzeum 1944 óta, régészeti, történelmi-forradalmi, néprajzi és a szocializmus építésének történetével foglalkozó osztályokkal rendelkezik. A közeli jövőben létehozzák a természetrajzi osztályt is. Szakképzett kutatók jelenleg a régészeti és néprajzi osztályokon vannak. A kiállításukon minden osztálynak van részlege, s bár a legujabbkori rész - szerintem helyesen - szervesen illeszkedik be a helytörténeti részbe, gazdagságában mégis vetekszik az önálló forradalmi muzeumok gyűjteményeivel, s kiállításaival is. A szocializmus építésének bemutatására viszonylagos tárgyiszegénység nyomja rá bélyegét. A kiállítás részletes ismertetésére nem térhetek ki, annyit meg kell azonban jegyezni, hogy a forradalmi események bemutatására helyezték a hangsúlyt, kevésbé törekedtek a társadalomtörténet szemléltetésére.

A Sztara Zagora-i példa mégis nagyon érdekes vidéki muzeumaink szempontjából, bizonyítja a reális lehetőségét annak, hogy egy-egy város történetét szerves egységben lehet és kell is bemutatni. Különböző erre itthoni - a debreceni és szegedi - kísérletek is példát szolgáltatottak már.

Ehhez a muzeumi felépítéshez hasonló a pleveni, 1903-ban alapított Népmuzeum is. A török elleni felszabadító háború jelentős emlékhelye a város. Ennek az időszaknak emlékeit külön épületben állították ki. A legujabbkor történetét itt is jól ágyazták be a helytörténeti anyagba. A kiállítás napjainkig nyújt képet Pleven és környékének történetéről.

Az általam megtekintett többi muzeum szervezetében, felépítésében nem tér el az eddig ismertetett típusoktól. Kisebb, szerényebb épületben önálló, Forradalmi Muzeum van Várnában, a helytörténeti anyagba építették be a legujabbkor dokumentációját Burgaszban és Türnovóban is. A legujabbkori kiállítások rendezése - Plovdivot kivéve - igen modern, izléeses. Plovdivban van a legrégebb ilyen kiállítás, ez lehet oka viszonylagos visszamaradottságának.

Szintén témakörünkhöz tartozó emlékszobákról szeretnék még rövid ismertetést adni. A szófiai muzeumok keretében említettem a munkásmozgalom nagy alakjainak egykori lakóhelyén berendezett kiállításokat. Több ilyen muzeum működik vidéken is. Elsőként említeném a kolarovgrádi Kolarov Muzeumot. Az egykori lakóházat eredeti állapotában rekonstruálták, s mellette egy modern épületet emeltek a kiállítási anyag elhelyezésére. Ez teljesen megegyezik a szófiai Kolarov Muzeum kiállításának dokumentációjával. Ebben a városban van egy magyar vonatkozású emlékmuzeum is: abban a házban, ahol Kossuth emigrációs éveinek egy részét töltötte. Az itteni Kolarov Muzeumhoz hasonló a nagy bolgár forradalmár költő, Georgi Milev

szlara zagorai emlékmuzeuma is. Itt ugyancsak új épületet emeltek a kiállításnak, a költő egykori lakóházának udvarán.

A bolgár forradalmi munkásmozgalom eseményeinek is jelentős részét képezi a párt sajtójának története. Tüρνovában két ilyen emlékszoba is van, az egykori pártnyomdák helyén. De muzeumnak rendezték be Tüρνovában az egykori börtönt is, ahol a forradalmi mozgalmak harcosait tartották fogva. Ugyancsak muzeum a Fekete tengeri kis szigeten levő egykori börtön is. A szigetet az itt fogvatartott forradalmárokról ma Bolsevik szigetnek nevezik.

Mint az elmondottakból kitűnik, a legujabbkor bemutatása terén bolgár kollégáink lényegesen előbbre vannak nálunknál. Kétségtelen, hogy vannak problémái is a bolgár muzeumoknak. Náluk nincs minden muzeumban a legujabbkori témakörnek szakképzett kutatója. Kiállításaik eléggé lényeges hiányosságának és hibájának tartom a forradalom történet merev leszűkítését, s a társadalomtörténet bemutatására való törekvés hiányát. Tekintve, hogy igen sok város muzeumát néztem meg, szembetűnő volt az is, hogy a forradalmi mozgalmak történetének általános vonatkozású dokumentumai gyakran ismétlődnek. Ez egyes helyeken a sajátos helyi történelmi események háttérbe szorításához vezetett. Ez vonatkozik az egyes történelmi személyiségek emlékmuzeumaira is, melyek némelykor (pl. a szófiai Kolarov Muzeum esetében) nem annyira a személy életét, s a történelmi eseményekben vitt szerepét mutatják be, hanem a szófiai Forradalmi Muzeum rövid kivonatát jelentik. Az összefoglaló értékelés alapja azonban csak az a tény lehet, hogy számos jó kiállításuk van, s a legujabbkor muzeumi kérdéseivel foglalkozók száma is nagyobb mint nálunk. Ha Bulgária térképére nézünk, megfigyelhetjük, hogy az ország minden megyéjének van ilyen témájú kiállítása, vagy önálló muzeum, vagy egy helytörténelmi kiállítás részeként. E kiállításokon a legjobban kidolgozott, s leggazdagabban bemutatott témakörök: a török elleni felszabadító harc, a munkásmozgalom története, a felszabadulás, s a szocializmus építésének időszaka. A kiállítások, emlékmuzeumok, emlékszobák sora bizonyítja, hogy népünk forradalmi multjának emlékeit megbecsülik, s igen sok munkával és komoly anyagi áldozatokkal hozták létre a mai - példamutatóan gazdag - muzeumi hálózatot.

Gerelyes Ede

UJ ÉPÍTKEZÉSEK ÉS A RÉGÉSZETI FELADATOK

Felszabadulásunk óta eltelt tévenhét esztendő során évről-évre nagyobb ütemben folynak országsszerte a szocializmus létesítményeinek nagy építkezései. Ezek a nagy építkezések életszínvonalunk állandó emelése mellett számtalan esetben elősegítik tudományos életünk régészeti kutatásait. A nagyarányú földmozgatások során erre lehetőség nyílik és kötelességünk e munkák elvégzése és feldolgozása.

A tapasztalat szerint igen megdrágítja az építkezést, ha már a földmunka megkezdésekor, menet közben kerülnek elő a régészeti leletek. Ha az előkerült objektum jelentősége megkívánja, az építkezést le kell állíttatni és át kell terveztetni. Ez történt az óbudai Meggyfa-utcai mozaikos villa területén megkezdett iskola, a Flórián-téri lottóház építkezésekor is. Ezeknek az objektumoknak beépítése a modern épületekbe olyan formában, hogy muzeumként mutassa be a feltárt rómaikori Aquincum egyré hiresebbé váló részleteit, szükségessé tette a költséges átterveztetést. A megelőző feltárás mind az átterveztetés, mind a leállítás költségeit megtakaríthatja. Éppen ezért, számtalan kísérlet történt arra, hogy az új beruházási kódex a megelőző feltárás költségeit a beruházó terhére biztosítsa. Ez az országos viszonylatban elenyészően kevés - különösen, ha a fenti többletkiadásokat is számbavesszük - a régészeti kutatás számára viszont pótolhatatlan értékek megmentését, bemutatását tenné lehetővé. Sajnos ezirányban kifejtett minden erőfeszítésünk eredménytelen maradt. Csupán azt sikerült elérnünk, hogy a 45/1961. Korm. Rend. Vhr. 29. §. 4. bek. alapján, 1962. január 1-től az országban tervezett valamennyi építkezés megindításakor értesítik a Magyar Nemzeti Múzeum Adattárát a helykijelölési szemle időpontjáról, mellékelve az épülő objektum tervdokumentációját. A meghívásokat az Adattár továbbítja a területileg illetékes múzeumokhoz. Ezévbén eddig több mint száz esetben kaptunk ilyen tárgyú meghívást helyszíni szemlékre. Mivel új feladatok előtt állunk, a szemlékkel kapcsolatban menet közben kellett kialakítanunk a legmegfelelőbb gyakorlatot.

Hazánk bármely pontján is zajlik le a beruházási szemle, gondoskodnunk kell megfelelő szakember képviselétről. A képviselőteket az alábbiak szerint szervezzük:

A. / Budapest területe:

Fővárosunk területén végzendő valamennyi szemlére szóló meghívót minden esetben azonnal továbbítjuk a Budapesti Történeti Múzeum Letmentő csoportjához. A feladat elvégzéséről ők gondoskodnak.

Pest megye területe körzeti múzeum hiányában a Magyar Nemzeti Múzeum hatáskörébe tartozik. Ha Pest megyének azon a részén folyik a szemle, ahol a múzeum van, a múzeumvezetőt kérjük fel képviselőnkre.

B. / Az ország területe:

A megyék, a megyei jogú városok területén létesülő beruházásra vo-

natkozó meghívásokat a megyei muzeum igazgatóságának küldjük meg. Valamennyi vidéki muzeum munkatársai megértették a feladat horderejét és minden esetben - ha szükségesnek tartották - résztvettek a szemléken. Ha nem volt a jelzett területen általuk ismert lelőhely, vagy objektum, írásban reagáltak. Az Adattárhoz beérkező, a szemléken felvett jegyzőkönyvekből megállapíthattuk, hogy a Magyar Nemzeti Muzeum képviselőjében minden esetben történt személyes, vagy írásbeli jelentkezés.

A vidéki szemlékkel kapcsolatos valamennyi utazás költségét Adattárunk megtérítette.

Az idei év ebből a szempontból kísérletnek számított. Azonban már itt is tapasztalható volt a jó kapcsolat a beruházó szervek és a muzeumok között. Ha valóban fontos régészeti objektum van veszélyeztetve - annak ellenére, hogy a beruházási kódex nem kötelezi az építetőt a feltárási költségek fedezetére - mégis nem egy esetben sikerül olyan fedezetet biztosítani, melyet leletmentési hitelkeretünk már nem bírna el, a megelőző feltárást viszont minden körülmények között el kell végezni. Példa erre a váci gimnázium építése, ahol a középkori várfal feltáráására 30.000 forintot biztosítottak és ahol a megelőző feltárást határidőre már el is végezték. Jelentős lépés a dunaujvárosi tanács legutóbbi szemléjén elhangzott ígéret, mely szerint a III. ötéves terv időszakában építendő lakótelep helyén lévő római tábor előzetes feltáráására 1 millió forintot szavaztak meg. A pécsi Postaigazgatóság bővítésével járó építkezések miatt folytatott megelőző régészeti feltárást igen komoly tudományos eredményekkel járt, a továbbiakban is az építkezés menetébe kapcsolódva, egymás munkáját nem akadályozva, hanem elősegítve dolgozunk.

A szemlék legnagyobb jelentősége azonban a felvilágosító munka, amelyet a képviselőnkben megjelent szakember végez. Muzeumi, történelmi értékeinkről sohasem lehet olyan elevenen agitálni, mint ezeken a szemléken. A törvény tudatosításával eredményesen ismertetheti a képviselő emlékeink megbecsülését, a muzeum hivatását, szerepét a közművelődésben.

Vannak azonban kevésbé biztató jelenségek is. Sajnos ennek a rendelkezésnek be nem tartása, illetve a rendelet megjelenése előtt lezajlott szemle, - amelyen a muzeum még nem vett részt - eredményezte a közelmúltban Visegrádon azt, hogy a 11-es műút építésével kapcsolatban védett régészeti területen, a Várkert dűlőben az előzetes szemlére meghívás nem érkezett. Minden bejelentés nélkül kezdték meg nagyteljesítményű markolókkal a védett terület elhordását. A munka leállítása - mely a beruházónak komoly anyagi kiesést jelentett - után végzett leletmentő ásatás eredménye komoly figyelmeztető az ilyen esetek elkerülésére.

Sajnos az utépitéseknél még nem alakult ki az előzetes értesítés gyakorlata, így az anyagi fedezet megszerzésére, a szakemberek és műszaki apparátus biztosítására nem készülhetünk fel. Ezért muzeumaink tudományos dolgozóitól azt kérjük, hogy az utépitéseket is kísérik figyelemmel, mint ezt Székesfehérváron tették, ahol a tervezett utaszabályozás a koronázó dombot fogja érinteni. Ezt megelőzően a területet át kell kutatni.

A hivatkozott rendelkezésnek komoly eredménye, hogy szakembereink tudomást szereznek a tervezett építkezéseknél végzett földmozgatás méretéről, helyéről és arányáról. Figyelemmel kísérhetik azt, majd az illetékesekkel a megfelelő kapcsolatot kiépítve, megteremthetik a kutatás lehetőségeit.

Ismételten felhívjuk tehát a figyelmet arra, hogy minden esetben reagáljunk a szabályszerű meghívásra, mert annak válasz nélkül hagyása a beruházásról való hozzájárulással egyértelmű. Későbbi esetleges igényeinket azután - amennyiben régészeti objektum előkerül - nem érvényesíthetjük, az elvész a kutatás számára. Tehát, ha nincs is feltételezett régészeti objektum a kérdéses területen, a szakember nem látja értelmét a kiszállásnak - írásban közölnék a beruházóval mindezt, feltétlenül kihangsúlyozva a muzeumnak azt a kikötését, hogy a beruházáshoz csak azzal a feltétellel járul hozzá, hogy esetleges leletelőfordulást a beruházó jelenteni tartozik.

Ha a tervezett építkezéssel biztosan elpusztul a régészeti objektum, ezt feltétlenül - lehetőleg személyesen - foglaljuk jegyzőkönyvbe azzal a kikötéssel, hogy a megelőző régészeti feltárást el kell végezni. Ebben az esetben meg kell kísérelni a feltárási költségeit beállítani a beruházás költségeibe, ill. az előre tervezhető munkáknál a muzeum költségvetésében biztosítani. Ha ez nem sikerül, az Adattár megpróbálja biztosítani a legszükségesebb mentőátvitel fedezetét. Vidéki muzeumaink tanácsi kezelésbe kerülésével egyre inkább biztosítani kellene a muzeumok költségvetésében bizonyos keretet az ilyen nagyobb feltárásokra.

A kérdés anyagi oldalát nem látjuk lezártnak azzal, hogy a végzendő előzetes régészeti feltárást nem minősül beruházásnak. Tovább fogunk küzdeni azért, hogy valamilyen formában - központi tárcaközi hitel biztosításával - meglegyen az anyagi alap, mert kötelességünk megmenteni minden értéket.

A meghívókhoz sok esetben tervdokumentáció, értékes (néha titkos ügykezelést igénylő) rajzok, térképek tartoznak. Javasoljuk, hogy a szemlék lezajlása után, a jegyzőkönyvek felvételekor - amennyiben a muzeumnak nincs szüksége azokra, - a felesleges adminisztráció elkerülésére adjuk vissza a meghívó félnek, e tény írásban való rögzítése mellett. Ha a muzeum a tervdokumentációkat meg óhajtja őrizni, akkor azt a vonatkozó rendelkezések szigorú betartásával tárolják.

Még eredményesebb munkánk érdekében kérjük valamennyi munkatársunkat, hogy az országban e téren szerzett tapasztalataikat közölnék Adattárunkkal és a fenti rendelkezés fontosságát átérezve, a Magyar Nemzeti Muzeumot a fentiek szellemében képviseljék.

Sz. Burger Alice dr.

A MISKOLCI MUZEUM ÚJ GYŰJTEMÉNYE: A LEGÚJABBKORI DOKUMENTÁCIÓS ADATTÁR

A munkásmozgalom általános és helyi történeti anyaga, továbbá szocializmust építő korunk dokumentumainak rendezése és kezelése jelentőségénél fogva önálló feladat és külön elhelyezést igényel. Meggyőződésünk szerint - bizonyos mennyiségen felül - nem helyes ezt az anyagot a helytörténeti adattárba beosztani. Ugyanis kiállítási és egyéb célokra (vagy kizárólag munkásmozgalmi anyagot kutatók számára) célszerűbb, hogy ezt az anyagot elválasszuk a különben is heterogén összetételű helytörténeti anyagtól, már csak azért is, mert e speciális dokumentációs adattárban nemcsak helyi, hanem általános jellegű anyagot is szükséges bizonyos mértékben elhelyezni. Ennek az általános jellegű anyagnak szerepeltetésére ugyanis már nem egy esetben, gyors dokumentációs kiállítások összeállításakor mulhatatlanul szükség volt.

A miskolci Herman Ottó Muzeumban ebből a felismerésből kiindulva, 1960 nyarán fektettük fel az addig csupán csoportosított anyagból - mi így hívjuk - a szocialista dokumentációs adattárunkat. Megjegyezzük, hogy ennek rendszerét, áttekinthetőségét jó egynéhány szovjetunióbeli, csehszlovák, lengyel, német, román kolléga elismeréssel fogadta.

Az adattár elvi felépítését és rendszerét több konzultációval dolgoztuk ki, mindenkor szem előtt tartva azt, hogy egy-egy témakörbe tartozó adat, vagy anyag (röpcédula, plakát, visszaemlékezés, helyi statisztikai fejlődési kimutatás, stb.) minél gyorsabban hozzáférhetővé váljék. Ennek gyakorlati szempontjai ott mutatkoztak, amikor tanácstól, tömegszervezetektől valamilyen célból adatokat kértek.

Az adattár rendszere

Előbb hangsúlyoztuk, hogy a rendszerezés alapelveit a mi muzeumunkban meglévő anyaghoz alakítottuk ki. Ez nálunk több mint kétezres számnál tart és a jelenlegi ütemben néhány éven belül megkétszereződik. Ilyen értelemben a munkásmozgalom és a szocialista építés korának anyagát az alábbi hat csoportba osztottuk:

- I. Általános jellegű dokumentumok.
- II. A munkásmozgalom kezdetei 1848-1917.
- III. Az Októberi Szocialista Forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság. 1917/19.
- IV. A Horthy-fasizmus. 1920-1944.
- V. Felszabadulás (1944-45)
- VI. A szocializmus építésének kora.

E csoportokon belül az anyag folyamatos sorszámozást kapott.

Az adattár a dokumentumok következő fajtáit foglalja magában:

- a. / kéziratok,
- b. / okiratok, okmányok,
- c. / nyomtatványok, apró nyomtatványok, brosurák,

- d. / ujságcikk (kivágások és kivágásgyűjtemény,)
- e. / fényképek,
- f. / térképek,
- g. / tervrajzok,
- h. / reprodukciók,
- i. / hang (magnetofon) szalagok, hanglemezek.

Az elhelyezés módja

Az egyes dokumentumok 390x270 mm-es méretű cellkartonborítékokban vannak. A dokumentumokon és a borítékokon egyaránt szerepel az adattár bélyegzője, továbbá a sorszám, a csoport és az elhelyezés megjelölése.

A borítékokat 400x280x65 mm nagyságu sorszámozott kartondobozokban gyűjtjük. A dobozok zárt szekrényekben, egymásmellé állítva, kívül egy-egy doboz tartalmának kezdeti és utolsó számával ellátva, a polcokon sorrendben követik egymást. A dobozok sorrendje így növekedő számsort mutat az I-VI. csoport megfelelő római számozásával. A dobozok számának és vele a sorszámozott anyagnak folyószámos növekedése, a hat csoporton belül így zavar nélkül megoldható.

A kezelés megkönnyítése érdekében minden dokumentumról nyilvántartási (leiró) karton is készült. Ezeket a fentemlitett csoportonként és ezen belül időrendi sorrendben helyezték el a kartoték fiókokba. (A nyilvántartási kartonok nagysága megfelel a szokásos leirókartonok nagyságának.)

A kartonokon felül ABC-s mutatót is készítettünk, ahol a gyakorlatban kialakult vezérszavak szerint történik az anyag nyilvántartása.

A dokumentációs anyag jelentősége

Szocialista dokumentációs anyagunk értékesebb részét az I-V. csoportok anyaga képezi. A VI. csoport anyaga - természetesen különösen a későbbi időkben válik keresett gyűjteményanyaggá.

Az I. csoport legértékesebb darabja Deák Gábor Borsod megye munkásmozgalmának története c. kézirat tanulója, ez egymaga 180 gépelt oldal.

A II. csoportból ki kell emelnünk az 1907-es miskolci építőmunkás szakcsoport egyetlen példányban meglévő Felhívását, amelyet 1961-ben, a Nemzeti Bank itteni fiókjának renoválási munkáinál a mai építőmunkások találtak meg befalazva. Ennek háttára - az akkori mozgalom két "öreg gefreitere" írta fel ceruzával nevét, kérve későbbi elvtársait, hogy "viseljük gondját e két szent névnek..." A drámai erejű, egyszerű szakadozott röpcédulát a megye pártbizottság ajándékozta a muzeumnak.

A III. csoport gazdag és változatos anyagából a miskolci Vörös Őrség naplóján, a helyi plakát- és röpcédula anyagon kívül elsősorban ki kell

emelnünk a Vörös Hadsereg északi hadjáratával kapcsolatos dokumentumanyagot, beleértve a miskolci csata anyagát. Ujságok, plakátok, röpcédulák, feljegyzések és fényképek teszik ki ezt az anyagot, amely jelentősen bővült a muzeum igazgatójának csehszlovákiai tanulmányútja során, különösen a brünni Muzeum Delnického Hnuti vezetőségének elvtársi ajándékaival. Ezt mi csereanyaggal viszonzottuk.

A IV. csoport az illegális kommunista mozgalom helyi vezetői ellen folyamatba tett rendőri és bírósági intézkedések okmányanyagával tűnik ki (internálás, bünvádi eljárások stb.). Ezek között megkaptuk az egyik régi KIMSz-funkcionáriustól ilyenvonatkozású összes megőrzött iratait.

Az V. csoportban a felszabadulás idejéből elsősorban a helyi ellenállási mozgalom, az un. MOKAN-komité röpcédulái, iratai, felhívásai érdemelnek említést e rövid sorok keretében.

A VI. csoport anyagában főleg a hirlapanyag dominál. Külön gyűjtjük az egy-egy jelentősebb politikai eseményre vonatkozó anyagot, az idevonatkozó külföldi hirlap- és képesanyaggal együtt, hogy adott esetben egy-egy tematikai kiállításnál ez a képanyag gazdagon felhasználható legyen a jövőben. Ide soroztuk be a miskolci hirlapanyag kijegyzetelésével nyert hirlapdokumentációt, amely tárgykörönként csoportosítja a fontos hirlapi cikk-cimjegyzéket. Ebben a csoportban fontos még az építési tervdokumentációk aránylag gazdag készlete, amelyeket ingyen, vagy bizonyos fénymásolási költségtérítéssel folyamatosan kapunk a Miskolci Tervező Vállalattól.

Tapasztalatok

Szocialista dokumentációs adattárunk immár két éves fennállása óta eltelt időszakban néhány olyan gyakorlati megállapításra jutottunk, amelyek figyelembevételre a jövő szempontjából feltétlenül szükségesek.

Igy pl. szűkebbre kell szabnunk a hirlap- és ujságkivágásgyűjtés további ütemét, s gondosan kell szelektálnunk az anyagot. De továbbra is fontosnak mutatkozik néhány olyan külföldi képeslap folyamatos beszerzése (pl. Vie Nouvelle, NBI, Freie Welt, France - USSR, egyes német és csehszlovák képeslapok), amelyek gondos cikkekben foglaloznak egyes nemzetközi eseményekkel, legtöbbször jó képanyaggal.

Az új építési tervdokumentációk sem gyűjthetők abban a mértékben mint eddig. Itt természetesen a 3 éves, majd az első 5 éves terv építése kap hangsúlyt. A továbbiakban, ahogy a mennyiség nő, olyan mértékben kell szelektálnunk a begyűjtést. A fényképek - e fontos anyag - gyűjtése rendkívül fontos feladat és ez a legköltségesebb. Az MTI változatos és gazdag fotóanyagát rendszeres időközönként a fővárosban meg kell tekinteni és megrendelni. A fotóanyag áttekintése és kiválogatása egymaga sem egyórai munkát igényel, a kiválasztott anyag számlája pedig sokszor igen tekintélyes.

Ezenkívül a fotóanyagbeszerzésnek másik gazdag forrása is van; az Északmagyarország c. napilapunk fotoriportereinek naponta több felvétele, üzemi és termelőszövetkezeti eseményekről. Ezt a mai napig nem tudtuk

örökitettünk mozgalmistákat, veteránokat, május 1-i felvonulásokat, nevezetesebb építkezéseket, helytörténeti emlékeket, ezenkívül számos képünk van még a múlt század végéről és a század elejéről is. Ezek sztrájkolókat, munkásokat, bányászokat, 1919-es vöröskatonákat, bányák és üzemek régi arculatát stb. örökítik meg.

A muzeum fennállása óta több mint 4500 db plakátot, illetve aprónyomtatványt leltározott be. Ezeknek egy része köteles példány, más része országos intézmények ajándéka, de több saját gyűjtésünkből származik. Könyvállományunk több mint 1100 könyvből és brosurából áll, melyet vásárlással a Széchényi Könyvtár ajándékaaként és gyűjtéssel szereztünk be. Ezek elsősorban politikai, gazdasági és történeti vonatkozású művek.

A muzeum fennállása óta saját anyagából három, kölcsönzött anyagból hat kiállítást rendezett. Ezenkívül segédkezett egy bányász és ujitókiállítás rendezésében is. Az önálló kiállításokhoz (Hazánk felszabadulásának 15. évfordulója, Bányászkiállítás, Üvegipari kiállítás) a muzeum szinte semmi tárgyi anyaggal nem rendelkezett, ennek ellenére tudományos, színvonalas, igényes kiállítással állt a közönség elé. A felszabadulási kiállítást egy küldöttség élén meglátogatta a Szovjetunió Legfelső Tanácsának egyik elnökségi tagja és elismerő sorokat írt a muzeum vendégkönyvébe. Gazdag és tartalmas volt a bányász és az üvegipari kiállítás. Mindkettőt számos szakember tekintette meg. Az ország minden részéből voltak látogatói. Törökországból, Nyugat-Németországból, Csehszlovákiából, Romániából is voltak érdeklődők.

A muzeum 3 kiadvány kéziratát készítette el és most folyik a negyediknek az összeállítása. Elkészültek a közel 400 oldalas 'A nógrádi szénmedence az 1918-1919-es forradalomban', 'A nógrádi várak története' c. kéziratok, 1962. júliusában megjelent A salgótarjáni iparvidék c. 300 oldalas ipari monográfia és készülöben van Nógrád megye munkásmozgalmának eseménynaptára. Ezeket a munkákat a muzeum külső munkaerők segítségével oldotta meg.

Gajzághó Aladár

